

Robert Syrwid

Towarzystwo Naukowe im W. Kętrzyńskiego w Olsztynie

e-mail: rosyrwid11@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0001-7090-0352>

Rola i udział Milicji Obywatelskiej w kampanii wyborczej i wyborach do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 roku, w świetle wytycznych i zarządzeń Komendy Głównej MO oraz Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, na przykładzie sprawozdania mjr. Bolesława Wyszyńskiego¹ komendanta MO województwa olsztyńskiego

The Involvement of the Citizens' Militia in the Election Campaign and the 26 October 1952 Elections to the First-Term Sejm of the Polish People's Republic, in Light of Orders from the Citizens' Militia General Headquarters and the Ministry of Public Security: A Study Based on the Report by Major Bolesław Wyszyński, Commander of the Citizens' Militia for Olsztyn Voivodeship

Die Rolle und Beteiligung der Bürgermiliz (Milicja Obywatelska, Abkürzung: MO) im Wahlkampf und bei den Wahlen zum Sejm der Volksrepublik Polen der ersten Legislaturperiode am 26. Oktober 1952 im Lichte der Richtlinien und Anordnungen der Hauptkommandantur der Bürgermiliz und des Ministeriums für Öffentliche Sicherheit am Beispiel des Berichts von Major Bolesław Wyszyński, Kommandant der Bürgermiliz der Woiwodschaft Olsztyn

¹ Bolesław Wyszyński (ur. w 1908 r.) – wykształcenie podstawowe, z zawodu ślusarz, mjr MO (od 22 VII 1952 r.). W okresie Drugiej Rzeczypospolitej i drugiej wojny światowej pracował jako górnik i ślusarz w Dąbrowie Górniczej. W szeregu MO od stycznia 1945 r. Był m.in.: komendantem MO w Gliwicach (V 1948 – 15 III 1949) i w Katowicach (15 III – 15 VII 1949) oraz komendantem wojewódzkim MO w Krakowie (15 VII 1949 – 15 II 1952) i w Olsztynie (15 II 1952 – X 1956). Po odwołaniu, naczelnik Wydziału Kadr KW MO w Bydgoszczy (od 1 XI 1956 r.). Członek Komunistycznej Partii Polski, PPR i PZPR – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), sygn. 1935/73. Akta personalne B. Wyszyńskiego.

- Słowa kluczowe:** Milicja Obywatelska, Warmia i Mazury, wybory do Sejmu PRL w 1952 r., Bolesław Wyszyński, stalinizm
- Keywords:** Citizens' Militia, Stalinism, Warmia and Masuria, Bolesław Wyszyński, 1952 elections to the Sejm of the Polish People's Republic
- Schlüsselworte:** Bürgermiliz (MO), Stalinismus, Ermland und Masuren, Bolesław Wyszyński, Wahlen zum Sejm der Volksrepublik Polen 1952

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono ocenę zaangażowania i efektów działalności jednostek Milicji Obywatelskiej i Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej na Warmii i Mazurach w okresie kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 r. Analizie zostało poddane, dotychczas niepublikowane, sprawozdanie powyborcze mjr. Bolesława Wyszyńskiego komendanta MO województwa olsztyńskiego, opracowane na potrzeby Komendy Głównej MO w Warszawie. Zawarte w nim ustalenia i dane statystyczne, dotyczą roli i udziału MO i ORMO w operacji zabezpieczenia, pożądanego dla władz komunistycznych, przebiegu kampanii wyborczej oraz samego aktu wyborczego. Na szczególną uwagę zasługują skala oraz rodzaje metod represyjnych, zastosowanych przez jednostki MO wobec mieszkańców regionu, występujących przeciwko narzucanemu stalinowskiemu modelowi systemu władzy.

ABSTRACT

The present paper examines how units of the Citizens' Militia (MO) and the Volunteer Reserve of the Citizens' Militia (ORMO) across Warmia and Masuria were involved in and affected the outcome of the elections (including the electoral campaign) for the first-term Sejm of the Polish People's Republic on October 26, 1952. The analysis draws on a previously unpublished post-election report by Major Bolesław Wyszyński (commander of the Citizens' Militia for Olsztyn Voivodeship), which was prepared for the Citizens' Militia General Headquarters in Warsaw. The report's findings and statistical data illuminate the role and involvement of the MO and the ORMO in the communist government's security operation to ensure the desired course of the elections (encompassing both the campaign and the voting proper). Particularly noteworthy are the scale and nature of the repressive methods employed by Citizens' Militia units against those regional inhabitants who opposed the imposed Stalinist model of power.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel präsentiert eine Bewertung des Engagements und der Ergebnisse der Aktivitäten der Bürgermiliz (MO) und der Freiwilligen Reserve der Bürgermiliz (ORMO) in Ermland und Masuren während des Wahlkampfes und der Wahlen zum Sejm der Volksrepublik Polen der ersten Legislaturperiode am 26. Oktober 1952. Analysiert wurde der bisher unveröffentlichte Nachwahlbericht von Major Bolesław Wyszyński, Kommandant der Bürgermiliz (MO) der Woiwodschaft Olsztyn, der für die Hauptkommandantur der Bürgermiliz in Warschau erstellt wurde. Die darin enthaltenen Feststellungen und statistischen Daten beziehen sich auf die Rolle und Beteiligung der Bürgermiliz (MO) und Freiwilligen Reserve der Bürgermiliz (ORMO) an der für die kommunistischen Behörden wünschenswerten Sicherung des Wahlkampfes und der Wahl selbst. Besonders zu beachten sind das Ausmaß und die Art der repressiven Methoden, die von Einheiten der Bürgermiliz (MO) gegen Einwohner der Region angewendet wurden, die sich gegen das aufgezwungene stalinistische Machtmodell auflehnten.

Wybory sejmowe z 26 października 1952 r. stanowiły ważny element zaplanowanego przez władze komunistyczne procesu ostatecznego formowania modelu ustrojowego państwa, opartego doktrynalnie na wzorcach radzieckich. Ordynacja wyborcza, przyjęta tuż po uchwaleniu przez Sejm Ustawodawczy Konstytucji PRL 22 lipca 1952 r.², zgodnie z założeniami systemu totalitarnego, pozbawiała obywateli możliwości swobodnego wyrażenia własnej woli w akcie wyborczym³. Został on w niej sprowadzony do postaci kontrolowanego plebiscytu na jedyną, wytypowaną i zatwierdzoną przez Biuro Polityczne KC PZPR, listę kandydatów na posłów i ich zastępców Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Narodowego. Ten fasadowy twór powołany do realizacji akcji propagandowej, określanej formalnie mianem elekcji parlamentarnej, stanowił rodzaj platformy wyborczej, mającej wywoływać wrażenie jej demokratycznej i obywatelskiej reprezentacji.

Podstawowym założeniem zaprojektowanej farsy wyborczej było zatem zapewnienie nie tyle zwycięstwa obozowi władzy, co jego legitymizacja poprzez osiągnięcie jak najwyższej frekwencji głosujących. Środkiem do tego celu stało się egzekwowanie przez aparat administracyjny i partyjny obowiązkowego udziału obywateli nie tylko w głosowaniu, ale i w kampanii wyborczej oraz stosowanie przymusu oddawania kart wyborczych bez skreśleń, czyli jawnego oddawania głosów. Stanowiło to ewidentne naruszenie zasady tajności procesu wyborczego⁴.

Kampania wyborcza została przeprowadzona w wyniku uruchomienia potężnej maszyny propagandowej, z udziałem prasy partyjnej i radia, a nade wszystko wieców, masówek, pokazów filmowych, występów artystycznych i spotkań kandydatów z wyborcami, organizowanych, pod szyldem terenowych komitetów Frontu Narodowego, przez aparat PZPR i administracji publicznej wszystkich szczebli. Dokonało się to przy udziale dziesiątek tysięcy agitatorów terenowych, rekrutowanych spośród

² Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalił Sejm Ustawodawczy 22 VII 1952 r. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: DzU RP), nr 33, poz. 232. Równoległe przyjęto również *Ustawę konstytucyjną – Przepisy wprowadzające konstytucję PRL* (DzU RP, 1952, nr 33, poz. 233), por. np. P. Borecki, *Tworzenie Konstytucji PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2008, t. LX, nr 1, s. 163–180; K. Persak, „Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej”. *Poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku*, w: PRL. *Trwanie i zmiana*, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003, s. 187–209.

³ *Ustawa – Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, z 1 VIII 1952 r.* (DzU PRL 1952, nr 35, poz. 246), por. też: *Uchwała Rady Państwa o zarządzeniu wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Ludowej, z 5 VIII 1952 r.* (DzU PRL 1952, nr 35, poz. 247). W *Uchwale* zamieszczono również kalendarz czynności wyborczych.

Decyzją Rady Państwa, zatwierdzoną uprzednio na posiedzeniu Biura Organizacyjnego KC PZPR 14 VIII 1952 r., terytorium kraju podzielono na 67 okręgów wyborczych, a posłowie, których liczbę ustalono na 425, mieli być wybierani w proporcji 1 na 60 000 mieszkańców – *Uchwała Rady Państwa z dnia 25 sierpnia 1952 r. w przedmiocie ustalenia podziału obszaru Państwa na okręgi wyborcze, liczby posłów, jaka ma być wybrana z każdego okręgu, oraz siedzib okręgowych komisji wyborczych* (Monitor Polski, dalej: MP 1952, nr A-72, poz. 1154). Tego samego dnia powołana została Państwowa Komisja Wyborcza na której czele stanął Wacław Barcikowski, pierwszy prezes Sądu Najwyższego – por. *Uchwała Rady Państwa z dnia 25 sierpnia 1952 r. w sprawie powołania Państwowej Komisji Wyborczej* (MP 1952, nr A-72, poz. 1153).

⁴ Por. A. Zaćmiński, M. Zaćmiński, *Zasada tajności głosowania w wyborach do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 4, s. 179–205.

członków aktywu partyjnego oraz licznych afiliowanych organizacji społecznych, takich jak np. Związek Młodzieży Polskiej, Związek Samopomocy Chłopskiej, związki zawodowe czy też stronnictwo „sojusznicznych”, tzn. Stronnictwa Demokratycznego i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego⁵.

Główną rolę w zabezpieczeniu oczekiwanego przez władze przebiegu zarówno kampanii wyborczej, jak samego głosowania, a tym samym zwalczaniu wszelkich potencjalnych i rzeczywistych przejawów oporu społecznego, przypisano formacjom aparatu bezpieczeństwa publicznego i Milicji Obywatelskiej⁶, w tym jej paramilitarnych jednostek Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej⁷. Były one wspomagane, w zależności od potrzeb, przez Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojska Ochrony Pogranicza.

Zadania jednostek aparatu bezpieczeństwa, MO i ORMO w okresie kampanii wyborczej określało Zarządzenie nr 052/52 gen. Stanisława Radkiewicza⁸ ministra

⁵ Ogólnopolski Komitet Frontu Narodowego, z przewodniczącym Bolesławem Bierutem na czele, został powołany na konferencji w Warszawie 30 sierpnia 1952 r. Struktury FN w terenie, tzn. komitety wojewódzkie, powiatowe, gminne, gromadzkie, a także okręgowe, obwodowe i zakładowe, powstawały do 20 września 1952 r. Składy członkowskie komitetów FN, pozostających pod bezpośrednią kontrolą i nadzorem aparatu PZPR, wyłaniano, po uprzednim zaopiniowaniu kandydatur przez komitety wojewódzkie i powiatowe PZPR, w uzgodnieniu z wojewódzkimi i powiatowymi szefami urzędów bezpieczeństwa. Zasada ta obowiązywała również przy typowaniu kandydatów do składów obwodowych i okręgowych komisji wyborczych, powoływanych przez prezydium rad narodowych wszystkich szczebli.

Organizacja, przebieg i wyniki kampanii wyborczej i wyborów sejmowych z 26 X 1952 r., w ujęciu ogólnopolskim, zostały przedstawione przede wszystkim w rozprawie Andrzeja Zaćmińskiego, *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu PRL I kadencji z 1952 r. Studium totalitarnej elekcji parlamentarnej*, Bydgoszcz 2020 (tam też zestawienie literatury przedmiotu). Na szczególną uwagę zasługuje również rozdział poświęcony pierwszym wyborom do Sejmu PRL w pracy Michała Siedziako, *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952–1989)*, Warszawa 2018, s. 121–157 oraz artykuł Roberta Skobelskiego, „Kto pragnie Polski silnej i szczęśliwej – głosuje na kandydatów Frontu Narodowego”. *Wybory do Sejmu PRL z 26 października 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 28, s. 451–484.

⁶ Formacja ta została formalnie powołana Dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o *Milicji Obywatelskiej*, z 7 X 1944 r. – DzU RP 1944, nr 7, poz. 33. Szerzej na temat organizacji i działalności MO w okresie powojennym, zob. P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004; idem, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Toruń 2003. Jak wynika z danych liczbowych ze spisu statystycznego pracowników etatowych, ogólnie według jednostek MO, na dzień 15 II 1951 r., liczba funkcjonariuszy w całym kraju wynosiła 40 024 osoby – zob. J. Dudek, *Funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej i aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956 w świetle opracowań własnych – portret zbiorowy w perspektywie porównawczej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F – Historia”, 2023, vol. 78, s. 134.

⁷ Uchwałę o powołaniu ORMO podjęła Rada Ministrów Rządu Tymczasowego RP 21 II 1946 r. Dzień później, tzn. 22 II 1946 r., minister bezpieczeństwa publicznego wydał Zarządzenie nr 2 o *utworzeniu Ochotniczych Oddziałów Rezerwy Milicji Obywatelskiej*. 1 III 1946 r. Komendant Główny MO wydał Instrukcję o *organizacji i służbie ORMO*. Oddziały ORMO były tworzone przy komendach wojewódzkich i powiatowych MO i podlegały im organizacyjnie. Szerzej na temat ORMO i jej działalności w okresie Polski Ludowej i PRL – zob. T. Pączek, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989. Rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1, s. 85–129. Jak wynika ze sprawozdania Głównego Inspektoratu ORMO, stan liczbowy jej członków na dzień 31 XII 1951 r. wynosił 96 881 osób – J. Pytel, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (1946–1989)*, Warszawa 2009, s. 135.

⁸ Stanisław Radkiewicz (1903–1987) – gen. dyw. WP (od 1947 r.). Członek KPP (1925–1938). W latach 1940–1942 służył w Armii Czerwonej, a następnie w WP w ZSR (1943–1944). Członek KC PPR (1944–1948) i Biura Politycznego KC PPR (1945–1948), członek KC PZPR (1948–1957). 18 V 1957 r. został wykluczony z KC PZPR i z partii. Kierownik Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN (w 1944 r.), minister bezpieczeństwa publicznego (1945–1954). Po odwołaniu ze stanowiska, minister Państwowych Gospodarstw Rolnych (1954–1956), a następnie, w latach 1958–1968, dyrektor departamentu i dyrektor generalny w Urzędzie Rezerw Państwowych. Od 1968 r. na emeryturze. Poseł do Krajowej Rady Narodowej, na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL I kadencji (1944–1956) – zob. T. Moldawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze*

bezpieczeństwa publicznego „dotyczące zorganizowania ochrony zewnętrznej w czasie akcji wyborczej”, wydane 20 września 1952 r.⁹

Szefowie wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego zostali w nim wskazani, jako osobiście odpowiedzialni za organizację ochrony okręgowych oraz obwodowych komisji wyborczych, kandydatów na posłów i komitetów FN, a tym samym za stan bezpieczeństwa w okresie kampanii wyborczej i wyborów. Podstawowym obowiązkiem nałożonym na szefów WUBP i PUBP było sporządzenie planów ochrony siedzib lokali wyborczych i komitetów FN, jak również koordynacja działań wszystkich formacji szeroko rozumianego aparatu przemocy, czyli urzędów bezpieczeństwa publicznego MO, ORMO oraz KBW i WOP.

Niezależnie od powierzenia szefom WUBP pełnej decyzyjności i kontroli działań w operacji zabezpieczającej okres kampanii wyborczej i dzień wyborów, to właśnie jednostkom MO i ORMO postawiono kluczowe zadania mające gwarantować ich przebieg, zgodny z założeniami organizatorów. Jedynie okręgowe komisje wyborcze, bez względu na lokalizację ich siedzib, miały być „chronione bezpośrednio przez WUBP”¹⁰.

Poczynając od 21 września 1952 r., tzn. od dnia wyłożenia do wglądu spisów wyborców¹¹, aż do dnia głosowania, do każdej obwodowej komisji wyborczej, tak w miastach, jak i na terenach wiejskich, przydzielono po 2–3 ormowców, pełnią-

państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991, Warszawa 1991, s. 415 (nota biograficzna S. Radkiewicza); <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=4>; <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=5> (dostęp: 8 IV 2025 r.).

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Zarządzenia Ministra Bezpieczeństwa Publicznego wydane w 1952 r. w sprawach operacyjnych, organizacyjnych, socjalnych, dot. nagród i kar dla funkcjonariuszy MBP, finansowych i in., sygn. 01258/123, k. 105–108, por. „W imię zwycięstwa Frontu Narodowego...” *Komunistyczny aparat władzy wobec ludności niemieckiej i polskiej na Warmii i Mazurach w okresie kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 roku. Wybór źródeł*. Wybrał i opracował i podał do druku R. Syrwid, Opole 2024, s. 91–95 (dokument nr 13 – pełny tekst).

¹⁰ „W imię zwycięstwa...”, s. 91–92. Szerzej na temat udziału aparatu przemocy, w tym jednostek MO i ORMO w akcji przygotowania i zabezpieczenia wyborów do Sejmu w 1952 r., poza wymienionymi już publikacjami M. Siedziako i A. Zaćmińskiego, również w wymiarze regionalnym, zob., m.in.: D. Czerwiński, *Wybory do Sejmu w 1952 roku w województwie gdańskim w ocenie lokalnych władz partyjnych – próba analizy*, „Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2014, nr 3, s. 105–115; S. Drabik, *Bezpieka i partia wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 r. w województwie krakowskim*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1, s. 129–161; P. Mazur, „Kogo będą chcieli wybrać, to wybiorą, czy my będziemy głosować, czy nie” – *wybory do Sejmu w 1952 roku w Nowej Hucie w świetle dokumentów partyjnych i materiałów urzędu bezpieczeństwa*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2023, nr 21, s. 504–536; T. Rochatka, *Aparat bezpieczeństwa w Wielkopolsce a wybory do sejmu w 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2011, nr 2, s. 275–298; Z. Romanow, *Demokracja ludowa w praktyce. Wybory do sejmu i rad narodowych w województwie koszalińskim w latach 1950–1975*, Słupsk 2020, s. 35–66; A. Zaćmiński, *Duchowienstwo Kościoła katolickiego w województwie bydgoskim wobec „wyborów” do Sejmu PRL z 26 X 1952 roku*, „Zapiski Historyczne” 2009, z. 3, s. 61–76; idem, „Identyfikacja wroga” w wyborach do Sejmu PRL z 26 października 1952 r. – *metodologia pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, w: *Wybory i referendum w PRL*, red. S. Ligarski, M. Siedziako, Szczecin 2014, s. 123–147; idem, *Wybory i kampania wyborcza do Sejmu PRL*, w: T. Wolsza, A. Zaćmiński, *Ludzie listy piszą... Referendum i wybory do sejmu w korespondencji Polaków (1946–1952)*, Bydgoszcz 2013, s. 201–233.

¹¹ Zgodnie z art. 29 Ustawy *Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, listy wyborcze miały być wyłożone do publicznego wglądu, w lokalach wyborczych, w terminie od 21 do 28 IX 1952 r., „po pięć godzin dziennie, w porze dostępnej dla pracujących” – *DzU PRL 1952*, nr 35, poz. 246.

cych, na zmianę, stałą, dzienną i nocną służbę ochronną. Służba miała być pełniona na zewnątrz, a na „wezwanie” przewodniczącego lub zastępcy obwodowej komisji wyborczej, również wewnątrz lokalu wyborczego. Zespoły te mogły być, w razie potrzeby, wzmocnione liczebnie. Służba nocna obowiązywała w odniesieniu do lokali wyborczych, zawsze w przypadku pozostawienia w nich list wyborców, jak i pozostałej dokumentacji. Zasada ta obowiązywała jeżeli, z braku możliwości, nie mogła być ona przeniesiona do siedziby gminnej rady narodowej, czy też innej instytucji „państwowej lub społecznej, posiadającej odpowiednie warunki przechowywania materiałów wyborczych (szafy lub kasy żelazne)”¹².

Uzbrojenie członków ORMO, uzależnione od oceny stanu zagrożenia, było wydawane za zgodą komendanta powiatowego MO, w porozumieniu z szefem PUBP i I sekretarzem miejscowego komitetu PZPR. W przypadku uzasadnionej konieczności, posterunki gminne MO mogły być uzupełniane „dodatkowymi grupami ochronnymi” MO i ORMO. W rejonach najbardziej zagrożonych, ze względu na obecną aktywną „działalność terrorystyczno-bandycką”, przewidywano ponadto wzmocnienie posterunków gminnych grupami rezerwowymi KBW¹³.

Całością zabezpieczenia na terenie gmin kierowali komendanci posterunków gminnych MO, których też rozkazom oraz kontroli podlegały bezpośrednio grupy ormowców przydzielane do ochrony lokali wyborczych. W przypadku szczególnego zagrożenia, szefowie PUBP delegowali dodatkowo do każdej gminy pracownika pionu operacyjnego¹⁴.

Oprócz zabezpieczenia siedzib obwodowych komisji wyborczych, funkcjonariusze MO i członkowie ORMO mieli także dbać o bezpieczeństwo kandydatów na posłów, członków okręgowych i obwodowych komisji wyborczych oraz chronić aktywistów Frontu Narodowego przed ewentualnymi „aktami terroru”. W rejonach szczególnie zagrożonych „działalnością bandycką”, wymienieni mieli przemieszczać się jedynie „grupowo, w otoczeniu towarzyszy posiadających broń”. W indywidualnych przypadkach osoby te mogły również otrzymać ochronę milicjantów lub ormowców, zorganizowaną jednak „w sposób jak najbardziej dyskretny”¹⁵.

W *Zarządzeniu* zakazano stosowania przez funkcjonariuszy MO i PUBP różnych form nacisku w kwestii wspierania agitacji przedwyborczej, a w szczególności uczestniczenia w zwoływaniu ludności na wiece i zebrania, czy też nakłaniania jej do sprawdzania list wyborczych.

Podczas organizowanych w okresie przedwyborczym zebrań publicznych, np. w zakładach produkcyjnych, czy gromadach wiejskich, milicjanci i ormowcy, wysyłani

¹² „W imię zwycięstwa...”, s. 92–93.

¹³ Ibidem, s. 93.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 93–94.

na nie bez umundurowania służbowego, mieli zabezpieczać nie tylko ich spokojny przebieg, ale i chronić samych prelegentów. Obecność funkcjonariuszy na zebraniach w ubraniach cywilnych był także podyktowany, jak podkreślono, potrzebą unikania wywoływania „atmosfery zastraszenia”, a tym samym „hamowania dyskusji”. Brak bezpośredniego ingerowania przez nich w przebieg zebrań został ograniczony wyłącznie do wyjątkowych przypadków „jawnie wrogich wystąpień i chuligańskich wybryków”¹⁶.

Grupy MO i ORMO miały prowadzić szeroko rozumianą służbę patrolową w celu ochrony plakatów i obwieszczeń wyborczych, a także likwidowania wszelkich pojawiających się „antypaństwowych” napisów lub rozklejanych, czy rozrzuconych ulotek oraz podejmować środki zmierzające do natychmiastowego zatrzymywania ich autorów i kolporterów¹⁷.

Wszyscy funkcjonariusze MO oraz członkowie ORMO, przed przystąpieniem do wykonywania powierzonych sobie zadań, musieli przejść obowiązkowy instruktaż „o obowiązującym pracownika zachowaniu się i postawie w czasie służby”. Mieli oni swoją postawą wykazywać, że „zadaniem organów MO jest zapewnienie obywatelom swobodnego udziału w wyborach”. Zewnętrznym, zalecanym przejawem takiego zachowania miał być zarówno wymóg „uprzejmości” w stosunku do obywateli, jak i dbałość o własny, „staranny wygląd zewnętrzny”¹⁸.

W *Zarządzeniu* znalazł się także stanowczy zakaz nadużywania alkoholu w całym okresie kampanijnym. Wszelkie przejawy pijaństwa wśród funkcjonariuszy aparatu represji miały spotykać się z pociągnięciem ich do surowej odpowiedzialności, łącznie ze skierowaniem sprawców nadużyć na drogę postępowania sądowego¹⁹.

Całość „akcji zabezpieczającej” ze strony jednostek aparatu bezpieczeństwa i MO miała zostać zorganizowana w ścisłym porozumieniu z sekretarzami komitetów wojewódzkich i powiatowych PZPR. Szefowie WUBP oraz komendanci wojewódzcy MO zostali ponadto zobowiązani do sprawowania codziennego kierownictwa i kontroli nad podległymi sobie jednostkami²⁰.

W przypadku województwa olsztyńskiego²¹, *Plan organizacyjny ochrony w czasie akcji wyborczej* KW MO w Olsztynie został sporządzony, po 21 września 1952 r.²²

¹⁶ Ibidem, s. 94.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, s. 95.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Województwo olsztyńskie, podobnie jak szczecińskie i wrocławskie, zostało utworzone na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 29 V 1946 r. Liczyło ono 18 powiatów o łącznej powierzchni 18 832 km² – por. *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych* (DzU, 1946, nr 28, poz. 177 – obowiązywało od 28 VI 1946 r.). Obszar województwa uległ powiększeniu, w wyniku postanowień Ustawy o zmianach podziału administracyjnego państwa, z 28 VI 1950 r. (DzU 1950, nr 28, poz. 255). Wówczas to w jego granicach znalazły się dwa kolejne powiaty: działdowski z województwa warszawskiego i nowomiejski z województwa bydgoskiego. Według stanu na 6 VII 1950 r., obejmowało ono obszar 20 970 km² – *Rocznik Statystyczny 1950*, Warszawa 1951, s. 13.

²² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (dalej: AIPN Bi), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie. Plany zabezpieczenia wyborów w 1952 r. w województwie olsztyńskim. Plan organizacyjny

Na terenie województwa, zgodnie z ordynacją wyborczą, zostały wydzielone dwa okręgi wyborcze: okręg wyborczy nr 34 – Olsztyn, podzielony na 202 obwody wyborcze oraz okręg nr 35 – Kętrzyn, podzielony na 163 obwody wyborcze²³.

Bezpośrednią odpowiedzialność za zabezpieczenie ochrony obwodowych lokali wyborczych na terenie danego powiatu ponosili poszczególni komendanci powiatowi MO, którym pomocy udzielali oddelegowani służbowo funkcjonariusze KW MO.

Według oceny KW MO, „do najbardziej zagrożonych pod względem politycznym i przestępczością kryminalną” należały powiaty mrągowski, piski i szczycieński, w których, na czas kampanii wyborczej i wyborów, przewidziano wzmocnienie jednostek MO „grupami wojskowymi KBW”. Dodatkowo, w powiatach: olsztyńskim, gdzie „zauważono sygnały świadczące o działalności grup rewizjonistycznych”²⁴ oraz giżyckim i morąskim, zamieszkałych w około 40% przez ludność z Akcji „Wisła”²⁵, a także we wszystkich posterunkach MO, odpowiedzialnych za ochronę lokali wyborczych

ochrony w czasie akcji wyborczej, sporządzony na podstawie Zarządzenia nr 052/52 MBP, sygn. 0057/2, k. 46–52, mps, kopia – bez daty. Szczegółowe plany zabezpieczenia obwodowych komisji wyborczych w powiatach miały być przygotowane przez komendantów powiatowych MO i przekazane, „do wglądu”, KW MO, do 24 IX 1952 r. – ibidem, k. 50. W rzeczywistości większość powiatowych planów zabezpieczenia lokali wyborczych zostało sporządzonych, a tym samym przesłanych do KW MO, już po tej dacie. I tak, plany zabezpieczenia powiatów braniewskiego, iławskiego, morąskiego, mrągowskiego i nidzickiego oraz miasta Olsztyna zostały opracowane 25. giżyckiego, piskiego i szczycieńskiego – 26. pasłęckiego – 29 i reszelskiego – 30 września, a olsztyńskiego – 9 i bartoszyckiego – 10 października 1952 r. – ibidem, k. 20–28a, por. „*W imię zwycięstwa...*”, s. 96–106 (dokument nr 14 – pełny tekst).

²³ AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra Bezpieczeństwa Publicznego. Wybory – Materiały Rady Państwa i Gabinetu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego 1952. Wykaz okręgowych komisji wyborczych w wyborach do Sejmu PRL I kadencji wraz z liczbą powiatów, obwodów i mandatów poselskich (kopia bez daty), sygn. 00231/86, t. 91, k. 489–493. W *Planie organizacyjnym KW MO w Olsztynie* błędnie podano liczby obwodów wyborczych w poszczególnych okręgach, tzn. w okręgu wyborczym nr 34 Olsztyn – 201, a w okręgu wyborczym nr 35 Kętrzyn – 162, por. „*W imię zwycięstwa...*”, s. 96.

²⁴ Ludność rodzima, w tym zwłaszcza ta jej część deklarująca narodowość niemiecką, była postrzegana przez władze komunistyczne na terenie ziem zachodnich i północnych, obok Kościoła katolickiego, jako główne zagrożenie na drodze do utrwalenia narzucanego totalitarnego systemu ustrojowego. W okresie kampanii wyborczej w 1952 r. znalazło to swój wyraz w zaostrzeniu represji wobec tego środowiska, pod ogólnym hasłem „walki z rewizjonizmem zachodniemieckim”, realizowanych w ramach „Akcji «A»”, por. P. Madajczyk, „*Rewizjonizm zachodniemiecki – problemy terminologiczne i trudności badawcze zjawiska*”, w: „*Po linii rewizjonizmu zachodniemieckiego*”. *Aparat bezpieczeństwa i akcja rewizjonistyczna wobec ludności niemieckiej i rodzimej w Polsce*, red. S. Rosenbaum, Katowice–Warszawa 2020, s. 16–31; S. Rosenbaum, *Zagadnienie niemieckie*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych w Polsce w latach 1944–1989*, red. J. Syrnyk, Warszawa 2019, s. 59–79; *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok. P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016; Przebieg i wyniki „Akcji «A»” na obszarze Warmii i Mazur, odpowiadającym administracyjnie ówczesnemu województwu olsztyńskiemu, przedstawił Grzegorz Jasiński – *Akcja represyjna wobec ludności niemieckiej w województwie olsztyńskim przed wyborami do Sejmu 1952 roku*, cz. 1, „*Komunikaty Mazursko-Warmińskie*” 2012, nr 1, s. 33–77; cz. 2, „*Komunikaty Mazursko-Warmińskie*” 2012, nr 2, s. 289–331.

²⁵ Akcja „W” (Akcja „Wisła”) – akcja wysiedlenia ludności ukraińskiej i rodzin mieszanych z ziem południowo-wschodnich na ziemię północnej i zachodniej Polski, zrealizowana na podstawie decyzji Biura Politycznego KC PZPR z 29 III 1947 i uchwały Prezydium Rady Ministrów z 24 IV 1947 r. Do jej przeprowadzenia, w celu „oczyszczenia zagrożonego terenu i likwidacji band UPA [Ukraińskiej Powstańczej Armii]”, została powołana Grupa Operacyjna „Wisła”, dowodzona przez gen. Stefana Mossora. Ludność cywilną wysiedlono z rejonów Gorlic, Lublina, Rzeszowa i Sanoka oraz rozlokowano na terenie sześciu województw: białostockiego, gdańskiego olsztyńskiego, poznańskiego, szczecińskiego i wrocławskiego, por. G. Motyka, *Akcja „Wisła”*⁴⁷. *Komunistyczna czystka etniczna*, Kraków 2023. W okresie od maja do października 1947 r., w województwie olsztyńskim zostało osiedlonych ogółem 13 621 rodzin, liczących łącznie 55 448 osób – W. Gieszczyński, *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999, s. 113–122.

w dwóch sąsiadujących gminach, wprowadzono ich wzmocnienie, po 10 października 1952 r., poprzez przydzielenie, od dwóch do dziesięciu, funkcjonariuszy z Wojewódzkiego Kursu Wyszkożenia Szeregowych przy KW MO w Olsztynie²⁶.

W każdym powiecie, podstawowe zabezpieczenie samych lokali wyborczych oraz służbę patrolową zapewniali członkowie ORMÓ. Ich liczba, w zależności od liczby obwodowych komisji wyborczych i stopnia oceny potencjalnego zagrożenia, wahała się np. od 87 (29 lokali obwodowych komisji wyborczych) w powiecie ostródzkim, 69 (23) – kętrzyńskim, 63 (21) – olsztyńskim, po 57 w lidzbarskim (19) i morąskim (19), po 51 w reszelskim (17) i mrągowskim (17), do 30 w powiatach bartoszyckim (9) i iławeckim (8)²⁷.

W KW MO obowiązywały, od 21 września 1952 r. do dnia wyborów, rotacyjne dyżury kadry dowódczej oraz stałe dyżury kierowców samochodów osobowych i operacyjnych. Dodatkowo KW MO wydzieliła, w tym samym okresie, dzienną rezerwę operacyjną w sile 10 milicjantów uzbrojonych w pistolety maszynowe i ręczne karabiny maszynowe. Funkcjonariusze ci, wyznaczani w dziennych rozkazach przez dowódcę kompanii operacyjnej, pozostawali w stanie gotowości w miejscach zamieszkania. Identyczne zasady obowiązywały także 10 milicjantów, pod dowództwem oficera z codziennej rezerwy operacyjnej, wyznaczanej przez dowódcę WKWS²⁸.

Komendanci powiatowi MO, na podstawie dziennych meldunków telefonicznych z podległych sobie posterunków MO, mieli obowiązek opracowania i przesłania do Wydziału I KW MO meldunków specjalnych „o wszystkich ważniejszych wydarzeniach” związanych z organizacją i zabezpieczeniem wyborów. Meldunki te, przekazywane komendantowi wojewódzkiemu MO, stanowiły materiał roboczy do sporządzenia zbiorczego meldunku dziennego przesyłanego do Komendy Głównej MO, wraz z odpisem do wiadomości szefa WUBP. Każdy meldunek miał zawierać przede wszystkim informacje odnośnie stanu zabezpieczenia lokali obwodowych komisji wyborczych i ochrony aktywów wyborczego oraz odnotowanych wypowiedzi i zachowań mieszkańców regionu, związanych z aktualną kampanią wyborczą²⁹.

Dodatkowo, w *Planie organizacyjnym ochrony w czasie akcji wyborczej* znalazło się również zalecenie wzmocnienia stałej ochrony siedzib Okręgowej Komisji

²⁶ „W imię zwycięstwa...”, s. 97.

²⁷ Ibidem, s. 98–103.

²⁸ Ibidem, s. 104–105.

²⁹ Ibidem, s. 105. Podobne, poufne raporty dzienne, sporządzane na podstawie meldunków przygotowanych i przesyłanych przez komendy powiatowe MO, komendanta wojewódzkiego MO były przekazywane I sekretarzowi KW PZPR w Olsztynie. W okresie od 30 września do 25 października 1952 r. zostało opracowanych 25 takich raportów, por. Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie [1946] 1949–1990. Sprawozdania z przygotowania do wyborów, ocena odbytych zebrań przedwyborczych, ocena przebiegu wyborów 1952, sygn. 1141/719, k. 279–344; ibidem, Wybory do Sejmu PRL w woj. olsztyńskim: ordynacja wyborcza do Sejmu PRL, wytyczne i zadania Frontu Narodowego, ocena kampanii wyborczej 1952, sygn. 1141/720, k. 152–153 (dwanaście z nich zostało opublikowanych w cytowanym już wyborze źródeł „W imię zwycięstwa...”, passim).

Wyborczej i Wojewódzkiego Komitetu Frontu Narodowego w Olsztynie przez dodatkowe, trzyosobowe zespoły funkcjonariuszy MO lub ORMO, pełniące służbę całodobowo. Zespoły te zostały wystawione przez Komisariat MO w Olsztynie³⁰.

Szczegółowe obowiązki i zadania funkcjonariuszy MO i członków ORMO w zakresie udziału w akcji ochrony lokali wyborczych w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory oraz samym dniu wyborów oraz przewozu dokumentacji wyborczej, tak przed, jak i po zakończeniu głosowania, regulowały dwa kolejne zarządzenia ministra bezpieczeństwa publicznego, wydane odpowiednio 18 i 23 października 1952 r.³¹

Na bazie Zarządzenia ministra St. Radkiewicza nr 057/52, KG MO wydała również 18 października 1952 r., *Wytyczne do zadań funkcjonariuszy MO i ORMO w akcji wyborczej*³².

W okresie 24–27 października 1952 r. zostało wprowadzone pogotowie całego aparatu MO i ORMO, z wyłączeniem pracowników biurowych, niebiorących udziału w czynnościach zabezpieczających. W czasie trwania pogotowia komendanci wojewódzcy i powiatowi MO, a także ich zastępcy oraz inspektorzy lub odpowiednio wyznaczeni starsi referenci, zostali zobowiązani do stałych całodobowych dyżurów, niezależnie od prowadzenia systematycznych kontroli stanu zabezpieczenia w terenie. Uruchomione zostały także dyżury grup operacyjno-rezerwowych, liczących po 10 funkcjonariuszy w komendach wojewódzkich i po pięciu w komendach powiatowych oraz przewodników z psami służbowymi pod kierownictwem „doświadczonych oficerów”, wraz z zabezpieczonym transportem samochodowym.

Grupy operacyjno-rezerwowe mogły być użyte w przypadku „wystąpień wrogich elementów”, celem wsparcia niewystarczających sił miejscowych jednostek MO, pościgów oraz w „innych okolicznościach wymagających natychmiastowej interwencji”. Członkowie grup byli uzbrojeni w pistolety maszynowe³³.

³⁰ „W imię zwycięstwa...”, s. 106.

³¹ Były to: Zarządzenie nr 057/52, w sprawie ochrony przewozu dokumentacji wyborczej do lokali komisji obwodowych, ochrony komisji wyborczych i ochrony w dniu wyborów, z 18 X 1952 – AIPN, sygn. 01258/123, k. 117–122 oraz Zarządzenie nr 060/52, dotyczące ochrony przewozu dokumentacji wyborczej, z 23 X 1952 – AIPN, sygn. 01258/123, k. 126–130, por. „W imię zwycięstwa...”, s. 307–313 (dokument nr 58 – pełny tekst); ibidem, s. 355–359 (dokument nr 68 – pełny tekst). Uzupełnieniem tych dokumentów było Zarządzenie nr 058/52 MBP, wystawione przez wiceministra bezpieczeństwa publicznego gen. bryg. Mieczysława Mietkowskiego, wydane w celu zaopatrzenia w żywność pracowników przebywających w terenie, w związku z akcją wyborczą, z 20 X 1952. Przewidywano w nim zapewnienie bezpłatnego wyżywienia, na okres 24–27 X 1952 r., wszystkim zatrudnionym w posterunkach gminnych MO i bezpośrednio zaangażowanym w służbę ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych, funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa publicznego, milicjantom i ormowcom oraz członkom grup operacyjno-rezerwowych przy KP MO i KW MO. Jednostkowa norma przydziału składała się z 4 kg chleba, 400 g kielbasy, 400 g słoniny, 250 g cukru, 40 szt. papierosów i 1 pudełka zapalek. Dodatkowo, stołówki w powiatowych urzędach bezpieczeństwa publicznego miały zwiększyć wydawanie posiłków, aby umożliwić skorzystanie z nich, za zapłatą, wszystkim funkcjonariuszom przybywającym na teren danego powiatu w omawianym okresie – AIPN, sygn. 01258/123, k. 123. mps, kopia.

³² AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Oddział I Ogólno-Organizacyjny. Zarządzenia Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej i zastępcy nr: 4, 8, 17, 20, 21, 23, 24, 26–28, 30, 32–35, 40–43, 45–49, 52, 54–61, 64, 67, 69, 70, 72–74, 76, 78, 80–82, 84, 87, 91, 95–99, 103 z 1952 r. „Wytyczne” szefa Oddziału II KG MO płk. Teodora Kufla, „dot[yczące] zadań funkcj[ona riuszy] MO i ORMO w kampanii wyborczej”, z 18 X 1952, sygn. 1550/632, k. 68–72, mps, kopia.

³³ Ibidem, k. 68.

Komendanci wojewódzcy MO mieli obowiązek delegowania do pomocy komendantom powiatowym „doświadczonych” pracowników KW MO, w tym naczelników wydziałów, ich zastępców czy kierowników poszczególnych sekcji. Zadaniem tych funkcjonariuszy było przeprowadzenie instruktażu pracowników komend powiatowych oraz komendantów posterunków prowadzących zabezpieczenie w terenie, udzielanie pomocy w opracowaniu powiatowych planów zabezpieczenia i ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych oraz przewozu dokumentacji wyborczej, koordynowanie szkoleń milicjantów i ormowców, dbałość o morale, dyscyplinę i wygląd zewnętrzny funkcjonariuszy, utrzymywanie stałej łączności z KW MO oraz informowanie dowództwa o stanie zabezpieczenia i przebiegu głosowania³⁴.

W *Wytycznych* nakazano również delegowanie, celem dodatkowego wzmocnienia posterunków MO, do dyspozycji komendantów powiatowych wszystkich pracowników KW MO pozostających na etatach wojskowych oraz funkcjonariuszy kompanii operacyjnych komend wojewódzkich, niewchodzących w skład grup operacyjno-rezerwowych. W przypadku posterunków MO o niskim stanie osobowym, komendanci wojewódzcy MO mogli też, w zależności od potrzeb, dokonywać do nich „przerzutów” funkcjonariuszy z innych, liczniejszych jednostek. Funkcjonariusze, delegowani do powiatów z komend wojewódzkich mieli również udzielać pomocy komendantom powiatowym w tworzeniu miejscowych grup operacyjno-rezerwowych oraz prowadzić instruktaż ich członków. Pozostali pracownicy przydzieleni do posterunków MO, pełnili, zgodnie z planem komendanta, służbę obchodową, a także kontrolę zabezpieczenia lokali obwodowych komisji wyborczych i tras przemarszu wyborców w dniu głosowania. Obowiązek zapewnienia zakwaterowania osobom przydzielonym do służby terenowej, spoczywał na komendantach powiatowych i komendantach posterunków³⁵.

Komendanci jednostek miejskich MO, poza stałą służbą zewnętrzną, otrzymali ponadto polecenie użycia „o świcie”, w dniu głosowania, wszystkich pracowników cywilnych, łącznie z kobietami, do patrolowania ulic. Zadania patroli sprowadzały się do ujawniania ulotek, wrogich napisów i afiszów, skierowanych „przeciwko wyborom i władzy ludowej”. Treści ujawnionych napisów, po ich usunięciu, należało zanotować, a afisze i ulotki zbierać i przekazywać, wraz z raportami, do jednostek MO. Członkowie patroli mieli obowiązek zbierania informacji o nastrojach ludności, a także obserwowania i zwracania uwagi na zauważone uszkodzenia afiszów i plakatów wyborczych, dekoracji, haseł itp. O wszystkich nieprawidłowościach w tym zakresie mieli oni informować kierownictwo właściwej sobie komendy powiatowej lub posterunku MO³⁶.

³⁴ Ibidem, k. 68–69.

³⁵ Ibidem, k. 69.

³⁶ Ibidem.

Od 24 października 1952 r., czyli od dnia dostarczenia dokumentacji wyborczej do obwodowych komisji wyborczych, posterunki MO wzmacniały ochronę ich siedzib poprzez grupy zabezpieczenia złożone z jednego milicjanta i czterech ormowców, uzbrojonych w dwa karabinki automatyczne (kbk)³⁷.

Do zadań członków ORMO należało przede wszystkim:

- zabezpieczenie lokali obwodowych komisji wyborczych na zewnątrz, „chożdząc pojedynczo tak, by zabezpieczyć cały budynek”. Ormowcy mogli wejść do wnętrza lokalu tylko na wezwanie przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej;
- zapobieganie awanturom i wystąpieniom chuligańskim w pobliżu lokalu;
- ochronę członków komisji wyborczych;
- wykonywanie poleceń przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej i milicjantów.

Służba ochrony lokali wyborczych, w okresie pogotowia, była pełniona przez czterech członków ORMO w ciągu doby, po dwóch na dwie 12-godzinne zmiany (zmiany były dokonywane o godz. 6.00 i 18.00).

Ormowcy pełnili służbę z bronią, z przydziałem 10 naboji na każdą sztukę kbk. Podczas pełnienia służby broń była załadowana czterema nabojami (tzw. naboje pod zamkiem), a pozostałe przechowywał każdy członek grupy w prawej kieszeni zewnętrznej wierzchniego okrycia.

W dniu wyborów zmiana służby została dokonana o godz. 4.00, aby zarówno milicjant, jak i ormowcy tworzący grupę, mogli ją pełnić o godz. 6.00, czyli z chwilą rozpoczęcia głosowania. Podczas obliczania głosów ormowcy mieli „zaostriżyć czujność”, bacznie obserwując drzwi wejściowe i okna oraz nie dopuszczać do lokalu obwodowej komisji wyborczej osób postronnych³⁸.

Obsada posterunków i komisariatów MO, w okresie pogotowia, miała składać się z przynajmniej dwóch milicjantów i czterech ormowców, pełniących służbę niezależnie od grup ochraniających siedziby obwodowych komisji wyborczych. Komendanci posterunków i przydzieleni referenci PUBP mieli uzgadniać wszystkie przedsięwzięcia w zakresie ochrony i zabezpieczenia wyborów z funkcjonariuszami MO, delegowanymi przez komendy wojewódzkie i powiatowe. Komendanci byli

³⁷ Ibidem, k. 70–71. W miastach wydzielonych z powiatu, w okresie pogotowia, służbę ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych pełnił jeden milicjant i jeden ormowiec z bronią, na jedną zmianę po 12 godzin na dobę. Na peryferiach miast, w razie potrzeby, służbę ochrony pełniły zespoły 1 plus 4, podobnie jak na terenach wiejskich. W dużych miastach *Wytyczne* zakładały wprowadzenie lotnych patroli MO, które „zwłaszcza w ciągu nocy, powinny kilkakrotnie docierać do każdego lokalu Komisji Wyborczej”. W miejscowościach, w których stan kadrowy ORMO był niewystarczający, zakładano, w porozumieniu z miejscowym komitetem PZPR, zorganizować do ochrony siedzib obwodowych komisji wyborczych aktywność partyjną, pełniący służbę bez broni, z pomocą uzbrojonych ormowców. W sytuacji braku odpowiedniej liczby aktywistów, nakazywano również dokonywania „przerzutów” członków ORMO w granicach gminy, powiatu, czy województwa, zgodnie z Zarządzeniem MBP nr 052/52, z 20 IX 1952 r.

³⁸ Ibidem, k. 70.

zobowiązani również do zorganizowania stałych, całodobowych dyżurów na posterunkach oraz utrzymywania ścisłej łączności z lokalami obwodowych komisji wyborczych i komend powiatowych.

Od 24 października 1952 r. posterunki i komisariaty zwiększyły także do maksimum liczbę patroli obchodowych pełnionych przez członków MO i ORMÓ³⁹.

Komendanci posterunków MO na terenach wiejskich, w okresie pogotowia, w porozumieniu z sołtysami, mieli ponadto wyznaczyć „aktywnych i zaufanych obywateli” do pełnienia wart nocnych w gromadach oraz kontrolować sposób ich wykonywania. W dniu głosowania, „o świcie”, nakazano dokonanie dokładnego „przepatrolowania” terenu w celu sprawdzenia, czy nie pojawiły się wrogie afisze, ulotki i napisy⁴⁰.

Funkcjonariusze z komend wojewódzkich i powiatowych MO, przydzieleni do służby w jednostkach terenowych, mieli też zadbać o morale milicjantów i ormowców, uświadamiać im polityczne znaczenie wyborów oraz ostrzec przed surową odpowiedzialnością za picie alkoholu podczas pełnienia służby, jak i w trakcie odpoczynku. W *Wytycznych* nie zabrakło ponadto, o czym już wspomniano, wskazania, że wszystkich funkcjonariuszy „winna cechować uprzejmość wobec obywateli i postawa wskazująca, [że] zadaniem MO jest zapewnienie obywatelom swobodnego udziału w wyborach”⁴¹.

Wszyscy funkcjonariusze MO i członkowie ORMÓ, delegowani, w okresie pogotowia, poza teren stałego zamieszkania, mieli również zaopatrzyć się w zaświadczenia o prawie do głosowania w miejscu pełnienia służby⁴².

19 października 1952 r., na odprawie kierownictwa KW MO w Olsztynie, przyjęty został *Plan realizacji zarządzenia MBP 057/52 z dnia 18 października 1952 r. oraz „Wytycznych” KG MO z dnia 18 października 1952 r., po linii zabezpieczenia kampanii wyborczej ze szczebla KW MO*⁴³.

KW MO wydelegowała, w okresie od 19 do 27 października 1952 r., do każdego z dwudziestu powiatów województwa olsztyńskiego, po jednym pracowniku operacyjnym. Mieli oni za zadanie wytypować, w porozumieniu z komendantami powiatowymi MO, „odpowiedzialnych” funkcjonariuszy z komend powiatowych MO, jako delegatów do posterunków gminnych MO. Funkcjonariusze KW MO byli odpowiedzialni za przeprowadzenie, 20 października 1952 r., szczegółowego instruktażu wytypowanych delegatów i komendantów posterunków MO. Zostali oni też zobowiązani do udzielenia pomocy komendantom powiatowym MO w przygotowaniu,

³⁹ Ibidem, k. 71.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem, k. 72.

⁴² Ibidem.

⁴³ AIPN Bi, sygn. 0057/2, k. 29–31, mps, kopia.

do 21 października 1952 r., planów *zabezpieczenia powiatu w okresie kampanii wyborczej*, których odpisy miały być przekazywane niezwłocznie do KW MO⁴⁴.

Delegaci z KW MO, zgodnie z zaleceniami KG MO, wspólnie z komendantami powiatowymi, kierowali zabezpieczeniem terenu, odpowiadali za kontrole i pomoc podległym im jednostkom. Do ich obowiązków należało prowadzenie szkoleń milicjantów i ormowców, nadzorowanie przestrzegania dyscypliny podczas pełnienia służby oraz regulaminowego wyglądu zewnętrznego funkcjonariuszy. Odpowiadali oni także za systematyczny kontakt z KW MO, informując na bieżąco o „stanie zabezpieczenia i przebiegu wyborów”⁴⁵.

W okresie pogotowia, tzn. od 24 do 27 października 1952 r., celem wzmocnienia ochrony wyznaczonych obwodowych komisji wyborczych i zasilenia wytypowanych terenowych jednostek MO, zostały wydelegowane, przez KW MO, specjalne grupy funkcjonariuszy. Dodatkowo, do dyspozycji WUPB w Olsztynie, została odkomenderowana też grupa 20 milicjantów z Kompanii Operacyjnej KW MO.

Na terenie miasta Olsztyna, w celu zwiększenia „zabezpieczenia przed wrogą działalnością”, został opracowany plan *opatrolowania ulic i peryferii* w dniu wyborów. Do patrolowania stolicy województwa zostali wyznaczeni wszyscy pracownicy i personel techniczny KW MO, nie wyłączając kobiet, którzy nie zostali objęci wcześniej innymi przydziałami w zakresie zabezpieczenia wyborów. Zostali oni podzieleni na dwie grupy, pełniące służbę patrolową na zmiany, po niemal siedem godzin. Pierwsza grupa rozpoczęła służbę o godz. 5.15, druga o godz. 11.30⁴⁶.

Zabezpieczenie kampanii wyborczej w powiatach odbywało się na podstawie planów opracowanych przez komendy powiatowe, po ich zatwierdzeniu, z ewentualnymi, koniecznymi poprawkami, przez KW MO.

W okresie pogotowia ustanowiono specjalne dyżury, zarówno kierownictwa KW MO, jak i grup rezerwowo-operacyjnych. Pierwsza grupa, licząca 10 ludzi, oraz dowódcę i przewodnika z psem służbowym, była zakwaterowana w siedzibie Kompanii Operacyjnej KW MO. Druga grupa, również dziesięcioosobowa, plus dowódca, stacjonowała w tym okresie w Tuławkach⁴⁷. Obie grupy były uzbrojone w pistolety maszynowe⁴⁸.

Z taboru transportowego KW MO w Olsztynie, na czas pogotowia wyborczego, wydzielono dwa samochody: osobowy, przeznaczony do dyspozycji kierownictwa oraz ciężarowy, do dyspozycji grupy operacyjno-rezerwowej⁴⁹.

Całością prac związanych z zabezpieczeniem oraz ochroną kampanii wyborczej i wyborów na Warmii i Mazurach, kierował Wojewódzki Sztab Ochrony Wyborów,

⁴⁴ Ibidem, k. 29.

⁴⁵ Ibidem, k. 29–30.

⁴⁶ Ibidem, k. 30.

⁴⁷ Tuławki – wieś, obecnie w gm. Dywity, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁴⁸ AIPN Bi, sygn. 0057/2, k. 31.

⁴⁹ Ibidem.

w składzie: ppłk Franciszek Szlachcic⁵⁰ szef WUBP w Olsztynie, mjr Bolesław Wyżyński komendant wojewódzki MO w Olsztynie oraz mjr Feliks Dobrowolski⁵¹, szef sztabu 14 Mazurskiego Pułku KBW w Olsztynie. Siedziba Sztabu mieściła w gmachu WUBP w Olsztynie przy ul. J. Stalina 44 (obecnie ul. Dąbrowszczaków) Do Sztabu, z ramienia KW MO, zostali oddelegowani dwaj dyżurni telefoniści, pełniący służbę, na zmiany, po 12 godzin dziennie⁵².

W przeddzień wyborów, tzn. 25 października 1952 r., KW MO w Olsztynie, wykonując zalecenia zawarte w wymienionych już zarządzeniach, opracowała również, do ramowego Planu KW MO z 19 października 1952 r., dwa załączniki: *Plan zabezpieczenia materiałów wyborczych przez K-dę Woj. Milicji Obywatelskiej* oraz *Plan zabezpieczenia materiałów wyborczych z obwodów, z powiatów do okręgu i z okręgu do Państwowej Komisji Wyborczej*. Oba wypełniały wymogi organizacyjne i transportowe określone w zarządzeniach ministra bezpieczeństwa publicznego oraz *Wytucznych KG MO*, wraz z przydziałami służbowymi funkcjonariuszy do realizacji poszczególnych zadań⁵³.

Zakres obowiązków nałożonych na członków ORMÓ, dotyczących zabezpieczenia przebiegu kampanii wyborczej, określało też odrębne zarządzenie wydane przez Komendę Główną MO.

⁵⁰ Franciszek Szlachcic (1920–1990) – wykształcenie wyższe techniczne, inż., gen bryg. MO (od 1963 r.). Pełniący obowiązki szefa (I VI 1950 – 31 X 1952) i szef WUBP w Olsztynie (I XI 1952 – II 1953), szef WUBP w Rzeszowie (I III 1953 – 15 III 1954). Przeniesiony do dyspozycji Departamentu Kadr MBP (od 15 III 1954 r.). Kierownik Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Stalinogrodzie (Katowicach 1955–1956), podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (1962–1971), kierownik MSW i minister spraw wewnętrznych (w 1971 r.). Zastępca członka (1964–1968) i członek (1968–1975) KC PZPR, członek Biura Politycznego (1971–1975) i sekretarz (1971–1974) KC PZPR, członek Rady Państwa (1972–1974), wiceprezes Rady Ministrów (1974–1976). Prezes Polskiego Komitetu Normalizacji i Miar (1976–1979) i Polskiego Komitetu Normalizacji, Miar i Jakości (1979–1985). Poseł na Sejm PRL VI kadencji (1972–1976) – por. T. Mołdawa, op. cit., s. 429 (nota biograficzna F. Szlachcica). Szerzej o działalności F. Szlachcica w okresie pobytu na Warmii i Mazurach – A. Sobór-Świderska, *Franciszek Szlachcic (1920–1990). Biografia między służbami specjalnymi a polityką*, Kraków 2023, s. 55–75; M. Ślaski, *Działalność polityczna Franciszka Szlachcica na Warmii i Mazurach w latach 1950–1953*, „Znad Pisy” 2003, nr 12, s. 133–150.

⁵¹ Feliks Dobrowolski (ur. 21 XI 1920 r. w Zaniemiślu, obecnie miasto w pow. średzkim, woj. wielkopolskie) – mjr WP. W latach 1941–1942 służył w Armii Czerwonej. Od czerwca 1946 r. w WP. Był m.in. szefem sztabu 14 Samodzielnego Batalionu Ochrony KBW w Poznaniu (VI–XI 1946), zastępcą dowódcy ds. liniowych 4 Samodzielnego Batalionu Ochrony Kolei KBW w Poznaniu (XI 1946 – XI 1947), kierownikiem sekcji operacyjno-rozpoznawczej 1 Mazowieckiej Brygady KBW (III 1948 – VII 1949). Od 8 VIII 1949 do 30 IX 1953 r. szef sztabu 14 Mazurskiego Pułku KBW w Olsztynie, a następnie szef sztabu 14 Samodzielnego Batalionu KBW Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony w Olsztynie (X 1953 – XII 1954) – <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/583541> (dostęp: 14 IV 2025 r.).

⁵² AIPN Bi, sygn. 0057/2, k.31. Dowódcą kilkuosobowej grupy funkcjonariuszy, delegowanych z KG MO do KW MO w Olsztynie, w celu kontroli realizacji planu zabezpieczenia ochrony siedzib obwodowych komisji wyborczych i przewozu dokumentacji wyborczej, był por. Stefan Siwek naczelnik Wydziału IV Oddziału II KG MO. Por. też AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Oddział II Służby Zewnętrznej. Zabezpieczenie wyborów do Sejmu PRL w 1952 r. – sprawozdania, raporty, zarządzenia, telefonogramy, notatki służbowe, korespondencja poszczególnych komend wojewódzkich MO, raporty i sprawozdania z przeprowadzonych kontroli poszczególnych jednostek MO. Sprawozdanie por. S. Siwka „po linii zabezpieczenia wyborów w dniu 26 X 1952 r. na terenie województwa olsztyńskiego”, z 28 X 1952, sygn. 1550/2908, k. 317–318.

⁵³ AIPN Bi, sygn. 0057/2, k. 38, 39–45. Plan zawierał również, w załączeniu: grafik służby oficera dyżurnego KW MO za okres 20–27 X 1952 r., wykaz pracowników KW MO i elewów Centrum Wyszkożenia MO w Słupsku, delegowanych do powiatów województwa olsztyńskiego w dniach 23–27 X 1952 r. oraz grafik doraźnych kontroli zabezpieczenia terenu i obwodowych komisji wyborczych przez kierownictwo KW MO – ibidem, k. 32–37.

W Zarządzeniu KG MO nr 76/52, w sprawie aktywizacji pracy i zwiększenia stanu ORMO w okresie kampanii wyborczej do Sejmu Rzeczypospolitej Ludowej, z 17 września 1952 r., wskazano jednostki ORMO, jako „ważne ogniwo pomocnicze” w wykonywaniu zadań powierzonych MO, takich jak: zabezpieczanie lokali FN i obwodowych komisji wyborczych, wzmacnianie ochrony obiektów o charakterze gospodarczym i społecznym, informowanie organów bezpieczeństwa „o przejawach wrogiej działalności”, pomoc jednostkom MO w zapewnieniu „spokoju i bezpieczeństwa” oraz wypełnianie zadań porządkowych w miastach i na wsi⁵⁴.

Na komendantów terenowych struktur MO nałożono obowiązek prowadzenia pracy szkoleniowej wśród ormowców i kandydatów do tej formacji, jako formę „politycznego przygotowania” do akcji wyborczej. Program szkoleń miał obejmować zagadnienia związane, m.in. z postanowieniami Konstytucji PRL, zasadami ordynacji wyborczej, aktualną sytuacją międzynarodową, popularyzacją programu FN, zapoznaniem z sylwetkami kandydatów na posłów i zastępców posłów etc. W efekcie tych działań, obliczonych na wzrost ogólnego zainteresowania problematyką wyborczą, ormowcy mieli wziąć nie tylko gremialny udział, wraz ze swymi rodzinami, w głosowaniu, ale także „aktywnie wciągać innych”.

W ramach szkolenia służbowego, członkom ORMO, w ich pracy pomocniczej na rzecz MO, nakazano wpajać „zdwojenie czujności rewolucyjnej wobec zakusów wroga klasowego”⁵⁵.

Szczegółowe zadania postawione przed ORMO w kampanii wyborczej obejmowały: udział członków w zebraniach gromadzkich, sygnalizowanie wszelkich przejawów „wrogiej działalności” i obecności „podejrzanych osobników”, czuwanie i udzielanie pomocy w zabezpieczeniu przed pożarami, a także, głównie na terenach wiejskich, pełnienie służby porządkowej, wart, ochrony obiektów gospodarczych, lokalnych komitetów FN i siedzib obwodowych komisji wyborczych oraz pomoc w organizacji różnego rodzaju uroczystości i wydarzeń o charakterze publicznym.

Za istotny element szkolenia uznano również podejmowanie przez komendy MO, ze „szczególną troską”, zajęć z „zaznajamiania” ormowców z bronią oraz instruktazhu z zakresu posługiwania się nią⁵⁶.

W obliczu występujących poważnych braków kadrowych w ORMO, przede wszystkim na wsi, za ważne zadanie postawione przed jednostkami MO w okresie przedwyborczym uznano bezwzględne rozpoczęcie „szerokiego werbunku” w szeregach tej formacji. Akcja werbunkowa, prowadzona przez jednostki MO, przy pomocy

⁵⁴ AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Oddział I Ogólno-Organizacyjny. Zarządzenia Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej i zastępcy nr: 4, 8, 17, 20, 21, 23, 24, 26–28, 30, 32–35, 40–43, 45–49, 52, 54–61, 64, 67, 69, 70, 72–74, 76, 78, 80–82, 84, 87, 91, 95–99, 103 z 1952 r., sygn. 1550/632, k. 61–63, mps, kopia.

⁵⁵ Ibidem, k. 61–62.

⁵⁶ Ibidem, k. 62.

terenowych komitetów PZPR, miała obejmować przede wszystkim członków partii, ale także ZSL, ZMP i bezpartyjnych, zarówno mężczyzn, jak i kobiety. Priorytetowe znaczenie nadano zwiększaniu stanu osobowego w gromadach o niewielkiej liczbie członków oraz tworzeniu nowych drużyn ORMÓ w miejscowościach dotychczas ich pozbawionych oraz w tych, w których znajdowały się siedziby państwowych ośrodków maszynowych, PGR-y, centra skupu zbóż i żywności, spółdzielniach produkcyjnych, zakładach pracy etc.⁵⁷

W celu powiększenia stanu liczbowego ORMÓ, w Zarządzeniu dokonano podniesienia górnej granicy wieku werbunkowego z 45 do 55 lat życia. Dodatkowo, każdy ormowiec, po przekroczeniu progu wiekowego, mógł nadal pełnić służbę, jeżeli „był aktywny i chciał pozostać w organizacji”. W „indywidualnych przypadkach” dopuszczano nawet możliwość przyjmowania do służby kandydata powyżej 55 roku życia, o ile „fizycznie odpowiadał wymogom pracy w ORMÓ”. We wszystkich miejscowościach, w których, po przeprowadzonym naborze, liczba członków ORMÓ wzrosła przynajmniej do dziesięciu, komendanci MO mieli powoływać nowe drużyny i wyznaczać ich dowódców⁵⁸.

W wyniku akcji werbunkowej, prowadzonej w czwartym kwartale 1952 r., w szeregi ORMÓ na Warmii i Mazurach zostało przyjętych 834 kandydatów⁵⁹. Jej efektem było też „zlikwidowanie” 196 tzw. białych plam, czyli miejsc i obiektów w których ormowców dotychczas nie było. Trudno jednak uznać, że cała akcja zakończyła się spektakularnym sukcesem, skoro jej organizatorzy sami przyznawali, że w dalszym ciągu brakuje drużyn, a nawet pojedynczych ormowców w 225 PGR-ach, 55 spółdzielniach produkcyjnych, 680 gromadach i 185 „innych” miejscach⁶⁰. Co ważniejsze, w tym samym okresie, z szeregów ORMÓ w województwie olsztyńskim ubyło aż 666 członków, w tym: 14 do MO, 2 do urzędów bezpieczeństwa publicznego, 17 do KBW, 12 do Służby Więziennej, 229 do Wojska Polskiego, ale też aż 174 zostało wydalonych, 10 ukaranych wyrokami sądowymi, a 204 „wybyło z innych powodów”. Oznaczało to, że rzeczywista liczba członków tej formacji na Warmii i Mazurach wzrosła w ostatnim kwartale 1952 r. zaledwie o 172 osoby (w tym 38 kobiet), z 5343

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem, s. 62–63. Zarządzenie KG MO nr 76/52 zmieniało, w zakresie górnej granicy wieku dla członków ORMÓ pełniących służbę, treść obowiązującej Instrukcji Głównego Inspektora ORMÓ nr 18/51 o organizacji i pracy Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, z 10 X 1951 r. Zgodnie z zawartymi tam postanowieniami członkiem ORMÓ mogła zostać osoba w wieku od 18 do 45 lat, posiadająca obywatelstwo polskie, o nieskazitelnym przeszłości, postawie demokratycznej i ciesząca się dobrym zdrowiem. Szczegółowe omówienie Instrukcji przedstawił T. Pączek, op. cit. s. 99–101, por. też J. Pytel, op. cit., s. 126–128.

⁵⁹ AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Główny Inspektorat ORMÓ. Wojewódzki Inspektorat ORMÓ w Olsztynie – sprawozdania kwartalne z działalności za rok 1952, wykazy. Sprawozdanie Wojewódzkiego Inspektoratu ORMÓ w Olsztynie za IV kwartał 1952 r. po linii całokształtu pracy ORMÓ, sygn. 2185/178, k. 37. W dołączonym do sprawozdania „Wykazie statystycznym działalności ORMÓ województwa olsztyńskiego za IV kwartał 1952 r.”, wskazano liczbę 838 nowoprzyjętych członków.

⁶⁰ Ibidem, k. 37, 38.

(w tym 153 kobiety) do 5515 (w tym 191 kobiet)⁶¹. Niezależnie od tego Komendant Wojewódzki MO, wysoko oceniając aktywny udział ormowców w operacji zabezpieczenia wyborów do Sejmu PRL, za „należyte i sumienne” wykonywanie powierzonych im obowiązków oraz wyróżnianie się „w szkoleniu i pracy organizacyjnej”, rozkazem specjalnym nagroził 185 z nich premiami pieniężnymi w wysokości od 100 do 150 zł. Dodatkowo 126 członkom tej formacji nadano Odznakę ORMO, a 81 udzielono pochwał⁶².

Istnieją rozbieżności w zachowanej dokumentacji jednostek aparatu bezpieczeństwa i MO, dotyczących danych statystycznych związanych z udziałem milicjantów i ormowców w akcji zabezpieczenia kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL z 26 października 1952 r.

Jak wynika z zachowanego zestawienia zbiorczego KG MO, według województw, liczba członków ORMO wykorzystanych w okresie pogotowia, tzn. od 24 do 27 października 1952 r., do zabezpieczenia obwodowych komisji wyborczych na terenie kraju wyniosła 44 108, w tym w województwie olsztyńskim – 1460 osób. Liczba członków ORMO pełniących służbę obchodową, w tym samym okresie, przy posterunkach MO w całym kraju wyniosła 12 120⁶³.

Służbę przy zabezpieczeniu lokali obwodowych komisji wyborczych, w analogicznym okresie, pełniło w całym kraju 11 216, a na terenie województwa olsztyńskiego – 365 milicjantów⁶⁴.

Z kolei w sprawozdaniu powyborczym ppłk. F. Szlachcica szefa WUBP w Olsztynie, wymieniono 150 funkcjonariuszy MO i 2300 członków ORMO oraz 350 pracowników operacyjnych PUBP i 200 pracowników nieoperacyjnych WUBP, którzy

⁶¹ Ibidem, k. 38.

⁶² Ibidem, k. 36, 39. Jednym z wyróżnionych był m.in. Jan Olchowski, członek ORMO z KP MO w Barczewie (pow. olsztyński), który „wykrył inspiratora zbiorowego słuchania audycji imperialistycznych, którego [uczestnicy] jednocześnie rozsiewali szeptaną propagandę”. Warto dodać, że oprócz nagród komendanta wojewódzkiego MO za okres kampanii wyborczej, KG MO nagrodziła również 342 ormowców z Warmii i Mazur premiami w wysokości od 150 do 350 zł z okazji obchodów 9 rocznicy powstania Krajowej Rady Narodowej. Premie pieniężne otrzymało także 18 zastępców komendantów powiatowych MO ds. /ORMO.

⁶³ AIPN, sygn. 1550/2908, k. 26, mps, kopia, bez daty, Stan członków ORMO użytych do zabezpieczenia obwodowych komisji wyborczych, w myśl Zarządzenia MBP, od 24 do 27 X 1952 r. Por. A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 37–374. Według obliczeń autora ogólna liczba członków ORMO, wykorzystanych do ochrony wyborów, była wyższa i sięgała przynajmniej 53 108 osób. Z kolei J. Pytel, op. cit., s. 166–167, podaje, że „w kampanii wyborczej wzięło udział ponad 70 tysięcy ormowców, z czego 42 tysiące ochraniało bezpośrednio lokale komisji wyborczych, siedzib komitetów Frontu Narodowego, komitetów PZPR”.

⁶⁴ AIPN, sygn. 1550/2908, k. 28, mps, kopia, bez daty. Stan funkcjonariuszy MO użytych do zabezpieczenia obwodowych komisji wyborczych, w myśl Zarz. Ministra, od 24 do 27 X 1952. W tym samym zestawieniu podano również, że, w okresie pogotowia, do służby na posterunkach MO miało być użytych ogółem 6060 milicjantów. Określono także rezerwy kadrowe w komendach wojewódzkich MO, w tym samym okresie, na 280 pracowników (po 15 w każdej komendzie wojewódzkiej) oraz 1310 pracowników w komendach powiatowych MO (po 5 w każdym z 262 powiatów) – zob. A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 373, powołując się na ogólnopolskie dane zbiorcze zawarte w zestawieniu MPB, podaje, że, w okresie pogotowia, służbę w ochronie lokali obwodowych komisji wyborczych na terenie kraju pełniło ogółem 10 911 milicjantów, w tym 365 w województwie olsztyńskim.

zostali wykorzystani do „zabezpieczenia wyborów”, czyli ochrony siedzib obwodowych i okręgowych komisji wyborczych oraz transportu dokumentacji wyborczej. W sprawozdaniu nie wskazano jednak, czy liczby te dotyczą okresu całej kampanii wyborczej i dnia głosowania, czy też jedynie okresu pogotowia wyborczego⁶⁵.

W publikowanym sprawozdaniu komendanta wojewódzkiego MO w Olsztynie z „akcji przedwyborczej i wyborów”, niezależnie odnotowanych przykładów „wrogich aktów i wystąpień”, odrębnego omówienia wymagają przede wszystkim przytoczone dane statystyczne, podsumowujące efekty działań sił milicyjnych i ORMO, zwalczających różne przejawy oporu społecznego przeciwko organizacji narzuconej przez władze komunistyczne fikcyjnej elekcji parlamentarnej.

Dane te dotyczą tylko okresu od 1 do 26 października 1952 r. i wymagają konfrontacji ze zbiorczymi zestawieniami ogólnopolskimi sporządzanymi przez MBP.

Różnice występują przede wszystkim w przypadku liczby zatrzymanych na Warmii i Mazurach na 48 godzin – 139, wobec 247 według danych ogólnopolskich, a także przesłuchanych bez zatrzymania – 134, wobec odpowiednio 219 osób⁶⁶. Liczba zatrzymanych w zestawieniu ogólnopolskim, jak wynika z podsumowania rachunkowego danych z poszczególnych powiatów, zawartych w zestawieniu tabelarycznym WUBP w Olsztynie pt. „Inne środki stosowane w związku z ochroną wyborów w okresie od 1 do 27 października 1952 r.”, jest zresztą błędna i powinna wynosić 274 osoby⁶⁷. Jeżeli wierzyć statystykom olsztyńskiej KW MO, należałoby jednak przyjąć, że liczby wymienione w zestawieniach ogólnopolskich obejmują wszystkich zatrzymanych i przesłuchanych bez zatrzymania w tym okresie, niezależnie od rodzaju i charakteru popełnionych przez nich przestępstw i wykroczeń, również niezwiązanych bezpośrednio z kampanią wyborczą i wyborami.

W świetle różnic statystycznych, pamiętając o wskazanych błędach rachunkowych, nie można zarówno wykluczyć, że pewna część zatrzymań była dokonywana wspólnie przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i MO, jak i tego, że oficjalna dokumentacja, obejmująca wszystkie odnotowane zatrzymania w październiku 1952 r., mogła, w pewnej mierze, służyć „poprawianiu” statystyki w celu wykazania zwiększonej aktywności organów represji państwa komunistycznego.

⁶⁵ AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra Bezpieczeństwa Publicznego. WUBP Olsztyn. Materiały dotyczące wyborów 1952 r. Sprawozdanie ppłk. Franciszka Szlachcica szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie do gen. Stanisława Radkiewicza ministra bezpieczeństwa publicznego, „z przebiegu akcji wyborczej” do Sejmu PRL I kadencji w województwie olsztyńskim, z 28 X 1952, sygn. 00231/86, t. 104, k. 46–58, mps, oryginał; R. Syrwid, „O konieczności i celowości represji świadczy wynik wyborów”. Aparat bezpieczeństwa w „akcji wyborczej” i wyborach do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 roku na Warmii i Mazurach w świetle sprawozdania ppłk. Franciszka Szlachcica szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2021, nr 1, s. 148–174; „W imię zwycięstwa...”, s. 434. (dokument nr 86 – pełny tekst, s. 421–437).

⁶⁶ AIPN, sygn. 00231/86, t. 104, k. 114 – mps, kopia, bez pieczęci, miejsca wystawienia i podpisu; A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 352; „W imię zwycięstwa...”, s. 404–405 (dokument nr 81 – pełny tekst).

⁶⁷ „W imię zwycięstwa...”, s. 405.

Analogiczna sytuacja wystąpiła w przypadku liczby 163 aresztowań, wykazanych przez olsztyńską KW MO, wobec 291 wymienionych w zestawieniu ogólnopolskim MPB⁶⁸.

Rozbieżności występują ponadto w przypadku sumarycznych zestawień werbunków dokonywanych przez jednostki PUBP i KP MO.

Wymieniona w prezentowanym sprawozdaniu komendanta wojewódzkiego MO liczba 80 werbunków informatorów do „sieci informacyjnej”, przeprowadzonych tylko przez funkcjonariuszy MO na terenie województwa olsztyńskiego, co prawda znacznie przewyższa ich liczbę (45), podaną w powyborczym sprawozdaniu szefa WUBP w Olsztynie, ale jest też zarazem zdecydowanie niższa od liczby werbunków (159) dokonanych „w czasie akcji” wyborczej, umieszczonej w zestawieniu ogólnopolskim MBP⁶⁹. Co istotne, w przywołanym już powyżej, zestawieniu tabelarycznym WUPB w Olsztynie, omyłkowo podano ogólną liczbę 114, zamiast, jak wynika z podliczenia danych zbiorczych z poszczególnych powiatów, 141 werbunków, przeprowadzonych przez jednostki aparatu bezpieczeństwa publicznego na Warmii Mazurach w październiku 1952 r.⁷⁰ Po dodaniu do niej werbunków dokonanych przez MO, ogólna ich liczba wyniosła 159 (114+45), a nie zaś, jak wskazuje rachunek sumaryczny, 186 (141+45) przeprowadzonych w tym okresie. Błędnie wykazana liczba werbunków została przeniesiona do zestawienia ogólnopolskiego MBP. Co więcej, uznając rzetelność danych KW MO w Olsztynie, należałoby jednak przyjąć, że jednostki obu tych formacji aparatu represji w województwie olsztyńskim dokonały zatem łącznie aż 221 werbunków (141+80).

Wymienione przykłady nakazują uzasadnioną ostrożność w ocenie stopnia wiarygodności dokumentacji sprawozdawczej, powiatowych i wojewódzkich jednostek aparatu bezpieczeństwa publicznego i MO. Być może za uzasadniony należałoby zatem uznać postulat podjęcia przez badaczy wyzwania przeprowadzenia szczegółowej weryfikacji, nawet w zakresie ograniczonym dostępnością źródeł, ich statystycznej dokumentacji wyborczej, wytworzonej w poszczególnych województwach.

Nie zmienia to jednak w niczym faktu, że MO, w okresie kampanii wyborczej i dnia głosowania, nie wykonywała już zadań wyłącznie o charakterze porządkowym, czy też w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej, kryminalnej i pospolitej, ale była w istocie formacją ściśle podporządkowaną strukturalnie aparatowi

⁶⁸ M. Siedziako, *Bez wyboru...*, s. 149. Autor wskazuje na błąd rachunkowy, dotyczący ogólnej liczby w rubryce pt. „Zwerbowano do współpracy”, występujący w przytoczonym ogólnopolskim zestawieniu zbiorczym MBP pt. „Inne środki represji stosowane w związku z ochroną wyborów w okresie od 1 października do dnia wyborów włącznie”. Podobne sumaryczne błędy rachunkowe wykazał on również w kilku rubrykach zamieszczonych w innym, opublikowanym zestawieniu ogólnopolskim MBP, pt. „Wrogie akty dot. zabezpieczenia wyborów. Zestawienie wypadków za m-c październik, Warszawa październik 1952” – por. ibidem, s. 147. Zob. też: A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 347–355.

⁶⁹ Por. A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 352; M. Siedziako, *Bez wyboru...*, s. 149; „*W imię zwycięstwa...*”, s. 405.

⁷⁰ „*W imię zwycięstwa...*”, s. 405.

bezpieczeństwa publicznego, która, jak trafnie zauważył Andrzej Zaćmiński „stała się również zbrojnym ramieniem MBP w zwalczaniu przeciwników politycznych”⁷¹.

Prezentowany dokument pochodzi z zasobu Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Został on zachowany w postaci oryginalnego maszynopisu, opatrzonego pieczęciami i podpisem sprawozdawcy.

Sprawozdanie zostało opracowane i przygotowane do druku, przy założeniu utrzymania jego oryginalnej formy i charakteru. Konieczne ingerencje wydawcy, dotyczące modernizacji pisowni, składni czy niedoskonałości językowych, starano się zaznaczyć w nawiasach kwadratowych lub przypisach tekstowych opatrzonych numeracją literową. W przypisach tych zawarto również wszelkie konieczne wyjaśnienia dotyczące strony formalnej dokumentu. W nawiasach kwadratowych rozwiązano, w miejscach ich pierwszego wystąpienia, występujące w tekście skrót.

Ujednoliceniu poddano też, bez sygnalizowania, układ części akapitów oraz interpunkcję.

W przypisach rzeczowych, z numeracją cyfrową, umieszczono informacje niezbędne do wyjaśnienia istotniejszych kwestii szczegółowych, w tym określenia obecnej przynależności administracyjnej wielu miejscowości, wymienionych w publikowanym przekazie źródłowym.

⁷¹ A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 355–380. Szerzej na temat podporządkowania MO aparatowi bezpieczeństwa publicznego w okresie stalinowskim: P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 262–267; idem, *Milicyjna agentura 1944–1957*, „Dzieje Najnowsze” 2005, nr 1, s. 50–57; T. Pączek, *Agentura Milicji Obywatelskiej w świetle instrukcji operacyjnych*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1, s. 71–73.

Źródło

1952 październik 29, Olsztyn – Sprawozdanie mjr. Bolesława Wyszyńskiego komendanta Milicji Obywatelskiej województwa olsztyńskiego do gen. Józefa Konarzewskiego⁷² komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej w Warszawie, „z akcji przedwyborczej i wyborów” do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 roku.

AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Oddział II Służby Zewnętrznej. Zabezpieczenie wyborów do Sejmu PRL w 1952 r. – sprawozdania, raporty, zarządzenia, telefonogramy, notatki służbowe, korespondencja poszczególnych komend wojewódzkich MO, raporty i sprawozdania z przeprowadzonych kontroli poszczególnych jednostek MO, sygn. 1550/2908, kk. 288–290a^a – mps, oryginał, z podpisem B. Wyszyńskiego.

Olsztyn, dn. 29 X 1952 r.^b

Do
Komendanta Głównego
Milicji Obywatelskiej
w Warszawie
Tow[arzysza] Gen[erała]
[Józefa] Konarzewskiego

Sprawozdanie
z akcji przedwyborczej i wyborów

Przeprowadzona akcja przedwyborcza i wybory 26 października 1952 r., pozwoliły jednostkom MO głęboko poznać teren, przez co ujawniono wrogie środowiska, a w szczególności pod względem politycznym, przestępstw gospodarczych i kryminalnych. Ujawniono w ośrodkach wrogich, w okresie przedwyborczym, do 26 października 1952 r., zrywanie afiszy, rozrzucanie ulotek w języku niemieckim

⁷² Józef Konarzewski (1907–1980) – ps. „Czajkowski”, „Pietrek”, „Wicek”, z zawodu ślusarz. Działacz komunistyczny i związkowy, gen. brygady MO (od 1950 r.) Drugi sekretarz i członek egzekutywy KW PPR w Warszawie (1944–1948). Komendant MO na miasto stołeczne Warszawa (listopad 1944 – marzec 1948), zastępca komendanta głównego MO ds. operacyjnych (marzec 1948 – marzec 1949), komendant główny MO (marzec 1949 – wrzesień 1953). Po odwołaniu, dyrektor (grudzień 1953 – marzec 1962) i prezes Centralnego Urzędu Ceł (marzec 1962 – sierpień 1969) – por. *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. 3 K, red. F. Tych, Warszawa 1992, s. 264–265 (biogram J. Konarzewskiego); <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43725?katalog=4> (dostęp: 24 II 2025 r.); <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43725?katalog=5> (dostęp: 24 II 2025 r.).

^a Na użytek publikacji, wprowadzono numerację przy zastosowaniu cyfry i litery „a” w przypadku drugiej strony każdej karty, pozbawionej paginacji w oryginalnej wersji dokumentu.

^b U góry, z prawej strony pierwszej strony dokumentu, odcisk pieczęci podłużnej z godłem państwowym, w niebieskim tuszu, o treści: „Komenda Milicji Obywatelskiej Woj. Olsztyńskiego. L.dz. AB–804/52”. Numer wpisany odręcznie atramentem. Poniżej, odcisk pieczęci podłużnej, w niebieskim tuszu, o treści: „Oddział II KGMO. Wpłynęło 18 XI 1952. Nr 22–0996/52 I”. Data i numer wpisane odręcznie atramentem. Na odcisku pieczęci, odręczna parafka atramentem: „Org.”. U góry, obok miejsca i daty wystawienia dokumentu, dopisek odręczny czerwonym ołówkiem: „Olsztyn”.

i rosyjskim o treści antykomunistycznej^c. Były również wypadki przerwania łączności [po]między obwodami wyborczymi, a prezydiami rad narodowych^d. Wypisywanie haseł wrogich i zrywanie zebrań przedwyborczych^e, szczególnie miało miejsce w skupiskach^f zamieszkałych przez ludność miejscowego pochodzenia. Np. [w] gm[inie] Dźwierzuty⁷³ pow[iat] Szczytno⁷⁴ 25 października 1952 r., w porze nocnej, znaleziono około 20 ulotek – o których mowa [powyżej] – nadesłanych ze stref zachodnich⁷⁵. Ulotki były pisane drukiem zecerskim⁷⁶. Ujawnione w porę, przez milicjantów i ORMo-wców, zostały pozbierane.

Zrywanie afiszy wyborczych o większym nasileniu, notowano w: m[ieście] Olszty[nie]⁷⁷, gromadach autochtonicznych [w] pow. Pisz⁷⁸, pow. Ostróda⁷⁹, gm. Stawiguda⁸⁰ pow. Barczewo⁸¹ oraz gm. Piecki⁸² pow. Mrągowo⁸³. Zatrzymani sprawcy zrywania afiszy, w 85%, byli to nieletni, młodzież rekrutująca się ze szkół podstawowych. Przy dalszym śledztwie ustalono, że jej rodzice są miejscowego pochodzenia. Nie ulega wątpliwości, że była [ona] inspirowana przez swych rodziców i inny element wrogi. Sprawy te przejmowały, w zasadzie PUBP⁸⁴ do dalszego rozpracowania, i w toku śledztwa wychodziło się na osoby, które to niejednokrotnie były notowane za wrogą postawę w różnych akcjach prowadzonych przez partię⁸⁵ i rząd.

W okresie przedwyborczym zanotowano dwa przypadki ordynarnego sabotażu w pow. Mrągowo, t[o] j[est] spalenie stodół PGR-owskich⁸⁶ [wraz] z tegorocznymi zbiorami.

W tymże⁸ powiecie, w pierwszej połowie 1952 r., została zlikwidowana banda Schaka[!]⁸⁷, lecz sam Schaak nie został ujęty. Wstępne materiały operacyjne uzyskane

^c Ostatni fragment zdania podkreślony ołówkiem.

^d Zdanie podkreślone ołówkiem.

^e Fragment zdania podkreślony ołówkiem.

^f W oryginale dokumentu: „skupieniach”.

⁷³ Dźwierzuty – wieś, obecnie siedziba władz gminy, pow. szczytyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁷⁴ Szczytno – miasto, obecnie siedziba władz powiatu szczytyńskiego, woj. warmińsko-mazurskie.

⁷⁵ Chodzi tu o Republikę Federalną Niemiec (niem. Bundesrepublik Deutschland). W Polsce, do 1970 r., używano oficjalnie nazwy Niemiecka Republika Federalna (NRF) – państwo związkowe utworzone 23 V 1949 r. w wyniku połączenia stref okupacyjnych amerykańskiej, brytyjskiej i francuskiej. 3 X 1990 r., doszło do rozwiązania Niemieckiej Republiki Demokratycznej (utworzonej 7 X 1949 r. z obszaru radzieckiej strefy okupacyjnej) i włączenia jej terytorium do obszaru obowiązywania ustawy zasadniczej NRF (tzw. zjednoczenie obu państw niemieckich).

⁷⁶ Tu: teksty poddane formatowaniu przez zecera i wydrukowane w zakładzie poligraficznym.

⁷⁷ Olsztyn – miasto, siedziba władz województwa olsztyńskiego w latach 1946–1998. Obecnie siedziba władz województwa warmińsko-mazurskiego.

⁷⁸ Pisz – miasto, obecnie siedziba władz powiatu piskiego, woj. warmińsko-mazurskie.

⁷⁹ Ostróda – miasto, obecnie siedziba władz powiatu ostródzkiego, woj. warmińsko-mazurskie.

⁸⁰ Stawiguda – wieś, obecnie siedziba władz gminy, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁸¹ Barczewo – miasto, obecnie pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁸² Piecki – wieś, obecnie siedziba władz gminy, pow. mrągowski, woj. warmińsko-mazurskie.

⁸³ Mrągowo – miasto, obecnie siedziba władz powiatu mrągowskiego, woj. warmińsko-mazurskie.

⁸⁴ Tu: powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego.

⁸⁵ Chodzi tu o Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą.

⁸⁶ PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne.

⁸ W tekście oryginału dokumentu: „Na tymże”.

⁸⁷ Właściciel: Joachim Schaak (ur. 30 XI 1930 r.), autochton z Lipowa pow. mrągowski, uczestnik VIII kursu

przez grupę, zorganizowaną z [funkcjonariuszy] K[omendy] W[ojewódzkiej] MO i W[ojewódzkiego [Urzędu] Bezpieczeństwa]Publicznego], wskazują, że sabotaży dokonała pozostająca siatka Schaaka, która dotychczas nie została, do końca, rozpracowana. Zadanie to, stoi właśnie przed wymienioną grupą.

W toku akcji przedwyborczej, na podstawie materiałów posiadanych [przez] KP MO⁸⁸ i PUBP, uzyskanych od sieci informacyjnej, [z] rozpracowań operacyjnych i z innych źródeł – a szczególnie wykorzystano materiały operacyjne z przeprowadzanych poprzednio akcji, jak ankietyzacja⁸⁹, Spis Ludności⁹⁰ itd. – PUBP, przy udziale KP MO, aresztowały 130 autochtonów, tym 5 księży⁹¹. To pozwoliło dość poważnie złamać wroga, w jego zamierzeniach.

(1949–1950) Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego w Rudziskach Pasymskich, kierowanego przez Karola Małka. Oskarżony przez władze komunistyczne o utworzenie grupy dywersyjno-rabunkowej pod nazwą „Mazurskie Siły Wyzwolenicze”, w 1951 r. Jak wynika z akt procesowych, miała ona dopuszczać się przestępstw pospolicitych wobec instytucji i osób prywatnych. Na początku 1952 r. Schaak, zagrożony aresztowaniem, przedostał się przez „zieloną granicę” do Berlina Zachodniego, gdzie został zwerbowany i przeszkolony przez wywiad wojskowy Stanów Zjednoczonych. Po zwerbowaniu powrócił do Polski. Podczas jednej z kolejnych prób przekraczania granicy, został on zatrzymany w Żaganiu 12 I 1953 r. Po długim i brutalnym śledztwie, postawiony w stan oskarżenia, wraz ze współpracownikami Jerzym Schmidtem i Helmutem Sadowskim, przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Olsztynie. Po pokazowym procesie, relacjonowanym przez lokalną prasę i olsztyńską rozgłośnię Polskiego Radia, na mocy wyroku WSR w Olsztynie z 25 X 1953 r., Schaaka skazano na karę śmierci. Wyrok wykonano 5 III 1954 r. Sadowski otrzymał karę 15, a Schmidt 12 lat pozbawienia wolności (obu zwolniono z więzienia w 1957 r.). Z uwagi na sam charakter sprawy oraz fakt, że wymuszone na Schaaku zeznania, zarówno trakcie śledztwa, jak i po ogłoszeniu wyroku, stały się podstawą licznych aresztowań, a następnie czterech kolejnych procesów przed WSR, wśród członków oskarżonej o powiązania z nim grupy autochtonów, brak szerszej bazy źródłowej nie pozwala obecnie na pełną weryfikację faktycznego przebiegu tych wydarzeń, por. B. Łukasiewicz, *Represjonowani na Warmii i Mazurach 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2013, passim; idem, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn, 2000, s. 158–159; idem, *Życiorys. Represjonowani na Warmii i Mazurach w latach stalinizmu 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2008, s. 101, 102, 126, 182–184, 268.

⁸⁸ Tu: komendy powiatowe MO.

⁸⁹ Chodzi tu o wykonanie postanowień *Ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim* (DzU 1951, nr 4, poz. 25 – uchylono: 25 II 1962 r.) oraz *Dekretu z dnia 22 X 1951 r. o dowodach osobistych* (DzU 1951, nr 44, poz. 382, obowiązywał od 27 X 1951 r.; uchylony – 1 I 1975 r.) – szerzej na ten temat: Z. Romanow, *Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1960*, Słupsk 1999, s. 120–137.

⁹⁰ Narodowy Spis Powszechny został przeprowadzony 3 XII 1950 r., zob. *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 VII 1950 r. w sprawie Narodowego Spisu Powszechnego 1950 r.* (DzU 1950, nr 32, poz. 293 – obowiązywało od 3 VIII 1950 r., uchylone – 4 XII 1950 r.) – por. *Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne. Polska*, Główny Urząd Statystyczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1954.

⁹¹ Błędnie podana liczba aresztowanych księży. W sprawozdaniu ppłk. Franciszka Szlachcica szefa WUBP w Olsztynie do gen. Stanisława Radkiewicza ministra bezpieczeństwa publicznego „z przebiegu akcji wyborczej”, wymieniono tylko czterech aresztowanych, w tym okresie, duchownych. Byli to księża: Józef Granitowski, proboszcz parafii Sokolica (pow. bartoszycki), Leonard Franciszek Jakubassa, proboszcz parafii Gryźliny i Orzechowo (pow. olsztyński), Franciszek Mateblowski, proboszcz parafii Ramsowo (pow. olsztyński) oraz Stanisław Sobieszczyk proboszcz parafii Bartoły Wielkie i Giławy (pow. olsztyński). Piątym, pozostającym w „aktywnym rozpracowaniu”, miał być ks. Jan Kozakiewicz, proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła i św. Michała Archanioła w Lidzbarku Warmińskim. W przypadku ks. F. Mateblowskiego brak jednak jednoznacznego potwierdzenia faktu jego aresztowania, co może wskazywać na pomyłkę sprawozdawcy, por. R. Syrwid, „O konieczności i celowości represji”..., s. 161–162. W tym miejscu należy również dodać, że w sprawozdaniu Wydziału V WUBP w Olsztynie poświęconym ocenie postaw kleru katolickiego na Warmii i Mazurach wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji z 1952 r., wśród zatrzymanych przez władze duchownych wymieniono natomiast, zgodnie ze stanem faktycznym, m.in. ks. Wacława Niedrowskiego, proboszcza i administratora parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Stoczku Klasztornym (pow. lidzbarski) – idem, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego na Warmii i Mazurach wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji z 26 X 1952 r. w ocenie aparatu bezpieczeństwa*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2022, nr 3, s. 454.

Aresztowani, to były osoby znane jednostkom MO ze swej wrogości do dzisiejszej rzeczywistości. Uprawiali [oni] propagandę rewizjonistyczną, kolportowali wrogą literaturę nadsyłaną ze stref zachodnich, bagatelizowali sobie zarządzenia władz na odcinku gospodarczym, niejednokrotnie stosując^h bierny lub czynny opór.

Areszty te miały duże znaczenie, w związku z wyborami, i notowano wypowiedzi wśród pozytywnej ludności autochtonicznej, że najwyższy czas, że wroga posadzono. Poza tym wskazywano, że był to wodzirej w gromadzie, [który] szachował, względnie miał wpływ na pozostałą ludność autochtoniczną. W Mrągowie zanotowano wypadek, że przyszła kobieta – autochtonka i wskazała: „zatrzymajcie tego, a na pewno gromada wywiąże się z obowiązków w stosunku do Państwa i pójdzie do wyborów”. Osoba, którą wskazała, była brana pod uwagę i aresztowanie miało nastąpić na podstawie posiadanych materiałów operacyjnych.

Niezależnie od powyższego, jednostki MO dokonały aresztów za: prowokacyjne wystąpienia neohitlerowskie, śpiewanie piosenek hitlerowskich, usiłowanie rozbicia zebrań przedwyborczych, zbiorowe słuchanie audycji radiowych, jak „Głosu Ameryki”⁹² i innych szczekaczek imperialistycznych, chuligaństwo i odgrażanie się obywatelom i aktywistom wysłanym w teren, w związku z robotą wyborczą, inne przestępstwa.

W całości dało to, że teren, do dnia wyborów, został oczyszczony z elementu wrogości, co w konsekwencji przyczyniło się do spokojnego przebiegu wyborów w dn. 26 października 1952 r.

W samym dniu wyborów nie notowano jaskrawych wystąpień wroga [o]prócz kilku sporadycznych wypadków chuligaństwaⁱ, które miały na celu zakłócenie spokoju publicznego i oderwanie uwagi obywateli od tak ważnego zagadnienia jak wybory. Miało [to] miejsce w pow. Mrągowo, gdzie trzech chuliganów, w dn. 25 października 1952 r., w godzinach popołudniowych, w stanie mocno pijanym^j, poczęło wychwalać hitleryzm^k na ruchliwej ulicy miasta. W/w zostali natychmiast zatrzymani.

Notowano również wrogię i prowokacyjne zachowanie się niektórych osób przy urnach wyborczych, gdzie, w demonstracyjny sposób, przekreślano ołówkiem kandydatów Frontu Narodowego^l. Notowano to w grom. Stawiguda pow. Barczewo, Mrągowie, Biskupcu⁹³ i innych miejscowościach^l. W gm. Piecki pow. Mrągowo, zanotowano dwa wypadki, gdzie autochtoni uciekli do lasu. W jednym wypadku 12,

^h W tekście oryginału dokumentu: „przyjmując”.

⁹² „Głos Ameryki” – (ang. *Voice of America*) – rozgłośnia radiowa rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, założona w 1942 r. Sekcja Polska „Głosu Ameryki” wyemitowała swój pierwszy program 24 II 1942 r. W powojennej Polsce transmisje audycji i programów tej rozgłośni były zagłuszane przez władze komunistyczne.

ⁱ Wyrazy podkreślone ołówkiem.

^j Tak w tekście oryginału dokumentu.

^k Wyrazy podkreślone ołówkiem.

^l Wyrazy podkreślone ołówkiem.

⁹³ Biskupiec – miasto, obecnie siedziba władz gminy miejsko-wiejskiej, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

^l W tekście oryginału dokumentu: „jednostkach”.

w drugim 6 osób. W pow. Biskupiec, cała gromada przyjechała^m do obwodu wyborczegoⁿ, około 200 osób, z czego 70 osób nie głosowało [i] odjechało z powrotem. Byli to autochtoni. Rzucony przez partię aktyw, doprowadził sprawę do końca, i przyjechali [oni] powtórnie, oddając swe głosy.

7 października 1952 r., w pow. Szczytno, zostało dokonane morderstwo ekspedientki sklepu społecznego[!]°. Sprawczyni tego morderstwa została ujęta w ciągu dwóch dni, lecz wróg starał się wykorzystać to morderstwo dla swoich celów. W związku z tym rozpowszechniano różne plotki, że morderczyni będzie prowadzona przez miasto przez prokuratora itp., aby odwrócić uwagę ludności Szczytna i powiatu od zagadnień wyborczych. W porozumieniu [z] KW PZPR rzucono aktyw i zmobilizowano agitatorów tak, że próby wroga zostały przecięte.

26 października 1952 r., [o] godz. 18⁰⁰, KW MO, jak również WUBP zostały powiadomione, że na obwód wyborczy w Reszlu⁹⁴ pow. Biskupiec, miał być rzucony granat. Po sprawdzeniu przez grupę wysłaną na miejsce, okazało się, że wypadek taki nie miał miejsca, co potwierdzają ORMo-owcy, komendanci sąsiednich posterunków MO, jak również ludność miejscowa. Do dnia dzisiejszego sprawa ta nie jest wyjaśniona, pomimo penetracji terenu przez KP MO Biskupiec i Kętrzyn⁹⁵. Zachodzi możliwość, że lasy powiatu kętrzyńskiego są jeszcze, do dnia dzisiejszego, zaminowane, toteż zwierzyna leśna – dzik[i] lub inne – mogły natrafić na minę i spowodować wybuch. Sprawa ta jest w [toku] dalszego wyjaśniania.

26 października 1952 r., w dość wczesnych godzinach rannych, na szosach prowadzących do obwodów wyborczych, spotykano znaczną ilość^p furmanek, udekorowanych, z transparentami. Ludność, znajdująca się na furmankach, śpiewała, grała na harmoniach. Na ogół był wesoły nastrój i zadowolenie.

W niektórych obwodach wyborczych potworzyły się korki w godzinach rannych, gdyż znaczny procent obywateli starał się w tych godzinach głosować. To samo obserwowano się w miastach. Łączność i informowanie sekretarzy organizacji partyjnych na szczeblu gminnym i powiatowym, tak samo w KW PZPR, była bez zarzutu. Tam, gdzie zachodziła potrzeba, [aby] rzucić agitatorów, względnie aktyw, Komitet⁹⁶ w porę na to reagował. Tak samo [działały] nasze jednostki, chociaż interwencja MO ograniczyła się do sporadycznych wypadków. Tak samo było i w okresie przedwyborczym, [z] tą różnicą, że w początkach tej kampanii nasze jednostki, a szczegó-

^m W tekście oryginału dokumentu: „przyjeżdżając”.

ⁿ Tu: lokal obwodowej komisji wyborczej.

^o Tak w tekście oryginału dokumentu. Chodzi tu prawdopodobnie o placówkę handlową Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”.

⁹⁴ Tu: lokal obwodowej komisji wyborczej. Reszel – miasto, obecnie siedziba władz gminy miejsko-wiejskiej, pow. kętrzyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁹⁵ Kętrzyn – miasto, obecnie siedziba władz powiatu kętrzyńskiego, woj. warmińsko-mazurskie.

^p Tak w tekście oryginału dokumentu. Powinno być: „liczbę”.

⁹⁶ Chodzi tu o KW PZPR w Olsztynie.

nie kierownicy tych jednostek, za mało zwrócili uwagi na informowanie sekretarzy organizacji partyjnych, toteż trzeba było im [o tym] przypominać na odprawach, podczas kontroli i w indywidualnych rozmowach. W dalszej pracy to zostało dotarte.

Zabezpieczenie obwodów wyborczych podczas wyłożenia list wyborców, jak również w późniejszym okresie, było na ogół dość dobre, [o]prócz drobnych mankamentów, które podczas kontroli, z miejsca były usuwane. Od 24 października 1952 r., zabezpieczenie obwodów wyborczych przybrało na swej ostrości, i ormowcy, użyci do tego celu, wywiązali się należycie^f. Pracowali z poświęceniem i oddaniem przy obwodach, jak również w służbie obchodowej. Dawali z siebie maksimum wysiłku, stojąc po 12 godzin przy obwodzie wyborczym. Dość częste były wypadki, że zgłasza-
li się [oni] ochotniczo do dalszej służby obchodowej^g. Trzeba było niektórym tłumaczyć, że nie jest to możliwe, że powinni wypocząć, aby móc pracować dalej.

Nie zanotowano wypadków pijaństwa (mam na myśli w okresie pogotowia⁹⁷), ze strony milicjantów i ormowców, jak również [ich] nieodpowiedniego zachowania się w stosunku do obywateli. Były próby, choć sporadyczne, prowokacyjnego odnoszenia się do ormowców, jak to miało miejsce w Barczewie, gdzie obywatel przybywając do głosowania w późnych godzinach wieczornych, i to w stanie podchmielonym, począł ormowcowi ubliżać, popchnął go, uderzył. Wymieniony został natychmiast zatrzymany przez KP MO^h.

W pierwszej fazie akcji przedwyborczej, kiedy postawiono przed jednostkami [MO] zagadnienie oczyszczenia terenu z elementu wrogiego, zanotowano kilkanaście wypadków pijaństwa ze strony funkcjonariuszy MO, i to w tym okresie, kiedy wymagało się maksimum pracy i czujności, zgodnie z dyrektywami KG MO. Pijaństwa dopuścili się ci funkcjonariusze, którzy za podobne wyczyny byli [już] kilkakrotnie karani. Stosowano w stosunku do nich różne formy wychowawcze, jak indywidualne rozmowy. Kilka razy ja sam z nimi rozmawiałem, i nic to nie dawało. Sześciu funkcjonariuszy MO oddałem do sądu, dwóch zostało dyscyplinarnie zwolnionych oraz – w stosunku do dwóch [innych] funkcjonariuszy – zdjąłem z zajmowanego stanowiska komendanta posterunku MO i ref[erenta w P[owiatowym B[iurze] E[widencji] L[udności] i D[owodów] O[sobistych]]⁹⁸,

^f Fragment zdania podkreślony ołówkiem.

^g Fragment zdania podkreślony ołówkiem.

⁹⁷ Chodzi tu o okres pomiędzy 24 a 27 X 1952 r.

^h Fragment podkreślony ołówkiem.

⁹⁸ Biura Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych działały przy miejskich i powiatowych komendach oraz komisariatach MO, w oparciu o postanowienia *Dekretu z dnia 22 X 1951 r. o dowodach osobistych* – DzU 1951, nr 44, poz. 382. Zob. też. *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i Ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 20 marca 1952 r. o właściwości władz i trybie postępowania w sprawach dowodów osobistych i tymczasowych zaświadczeń tożsamości* (DzU 1952, nr 13, poz. 82). Do kompetencji BELiDO należało: „1). wystawianie dowodów osobistych i tymczasowych zaświadczeń tożsamości, 2) wpis zmian dotyczących nazwiska, 3) wpis osób, które nie ukończyły 18 roku życia, 4) wpis osób umysłowo chorych.” (par. 2 i 3 *Rozporządzenia*). Obowiązki funkcjonariuszy MO w zakresie sporządzania spisów wyborczych regulowało Zarządzenie nr 64/52 Komendanta Głównego MO gen. bryg. J. Konarzewskiego, w sprawie udziału aparatu EL i MO

których [to], po odbyciu kary dyscyplinarnej, nazaczyłem na funkcjonariuszy MO – milicjantów⁹⁹.

22 października 1952 r. delegowano z KW MO, wraz z 50 elewami ze Słupska¹⁰⁰, ponad 200 funkcjonariuszy do zasilenia jednostek w terenie, biorąc pod uwagę te posterunki, które mają w swoim rejonie [po] dwie gminy do obsłużenia. Należy zaznaczyć, że delegowani z KW MO, jak również elewi ze Słupska, ze swych zadań i obowiązków wywiązali się bez zarzutu^u. Dokumenty wyborcze, z obwodów wyborczych do Okręgowych Komisji Wyborczych, zostały przewiezione na czas i według opracowanych planów, bez żadnych mankamentów, pod odpowiednią ochroną. Służba obchodowa została utrzymana, w całej rozciągłości, do 27 października 1952 r. To samo [zastosowano] przy obwodach, lecz [przy] zmniejszonej ilości ormowców.

Obiekty przemysłowe – które są w naszym województwie – i PGR-y, zostały zabezpieczone przez poszczególne [jednostki] ORMO i straż [przemysłową], gdzie jest etatowo przewidziana.

Gromady, w dniu wyborów, również zostały zabezpieczone przez ormowców w tym czasie, kiedy obywatele byli nieobecni, w związku z udaniem się do obwodów wyborczych, celem oddania głosów. Element przestępczy usiłował to wykorzystać i zanotowano dwa wypadki kradzieży, t.j. jeden na szkodę obywatela w pow. Bartoszyce¹⁰¹ i drugi na szkodę PGR w pow. Morąg¹⁰². W obu wypadkach sprawcy zostali natychmiast ujęci i skradzione przedmioty zwrócono poszkodowanym.

Do poważniejszych zgrzytów w okresie przedwyborczym należy zaliczyć awantury wywołane przez poszczególnych żołnierzy W[ojska] P[olskiego]^w, którzy to, w tym okresie, byli zatrudnieni przy wykopkach w PGR-ach. Na uwagę zasługują wypadki w pow. Węgorzewo¹⁰³ i [w] Ostródzie. W [pow.] Węgorzewo, na urządzonej zabawie w miejscowej szkole, wynikła bójka, [a] w związku z nią

w pracach przy sporządzaniu spisów wyborczych, z 13 VIII 1952 oraz Instrukcja nr 17/52 Szefa Oddziału Ewidencji Ludności KG MO mjr. J. Teitela, dot. sporządzenia wykazu wyborców, z 13 VIII 1952R – AIPN, sygn. 1550/632, k. 42, 42a–44.

⁹⁹ W czwartym kwartale 1952 r., wśród funkcjonariuszy MO na terenie całego kraju odnotowano 1793 przypadki pijaństwa, z czego 118 w województwie olsztyńskim (brak szczegółowych danych z okresu wyborczego). – A. Zaćmiński, *Kampania wyborcza...*, s. 377.

¹⁰⁰ Chodzi tu o słuchaczy Szkoły Podoficerskiej MO istniejącej, w latach 1947–1954, w ramach Centrum Wykszolenia MO w Słupsku. Szczegółowe zasady wykorzystania w „akcji wyborczej” elewów z CWMO w Słupsku i słuchaczy Centralnego Kursu Przeszkolenia MO w Łodzi, delegowanych do poszczególnych komend wojewódzkich MO z dniem 22 X 1952 r., określało zarządzenie nr 79/52 zastępcy Komendanta Głównego MO gen. bryg. F. Księżarczyka, w *związku z zabezpieczeniem okresu przedwyborczego i dnia wyborów*, z 18 X 1952 r. – AIPN, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Zarządzenia, rozkazy, instrukcje, wytyczne, pisma okólne Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej z 1952 r., sygn. 00342/37, k. 46.

^u *Zdanie zaznaczone, na marginesie, nawiasem kwadratowym.*

¹⁰¹ Bartoszyce – miasto, obecnie siedziba władz powiatu bartoszyckiego, woj. warmińsko-mazurskie.

¹⁰² Morąg – miasto, obecnie siedziba gminy miejsko-wiejskiej, pow. ostródzki, woj. warmińsko-mazurskie.

^w *Fragment zdania podkreślony ółwkiem.*

¹⁰³ Węgorzewo – miasto, obecnie siedziba władz powiatu węgorzewskiego, woj. warmińsko-mazurskie.

strzelanina, w wyniku której został zabity ormowiec, a trzech [uczestników zostało] rannych^{104x}.

W obu wypadkach przeprowadzono wnikliwe śledztwo, które wykazało, że funkcjonariusze MO również nie byli bez winy, toteż za wypadek w [pow.] Węgorzewo dwóch funkcjonariuszy MO oddano pod sąd.

W Ostródzie zostaną wyciągnięte dyscyplinarne konsekwencje, gdyż śledztwo jest na ukończeniu, a wina milicjantów polega[ła] na tym, że podczas obchodu prowokacyjnie zachowali się w stosunku do żołnierza WP, jak również [dokonali] nieprzemyślanego i niczym nieuzasadnionego aresztu jednej obywatelki, który [to] był właśnie powodem wynikłego zgrzytu w Ostródzie [po]między wojskiem a milicją.

W/w wypadkach, Dowództwo Korpusu WP¹⁰⁵ wyciągnęło bardzo surowe konsekwencje. Odbyły się rozprawy sądowe, gdzie najwyższy wymiar kary [wyniósł] 8 lat [więzienia]¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Chodzi tu o wydarzenia, które miały miejsce 5 X 1952 r. w ówczesnej wsi gminnej Radzieje (obecnie wieś w gm. Węgorzewo, pow. węgorzewski, woj. warmińsko-mazurskie). Podczas zabawy tanecznej, grupa 10 żołnierzy pod dowództwem dwóch oficerów z jednostki wojskowej stacjonującej w Giżycku – delegowana do prac polowych w miejscowym PGR – wszczęła awanturę. W jej trakcie doszło do użycia broni palnej. Śmiertelnie postrzelony został Marian Dalecki członek ORMÓ, a ciężko ranny Stefan Dacko sekretarz Komitetu Gminnego PZPR. Żołnierze rozbroili również komendanta gminnego posterunku MO – AIPN Bi. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1989. Meldunki sytuacyjne WUBP Olsztyn przesyłane do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego za 1952 r. Meldunek sytuacyjny szefa WUBP w Olsztynie do dyrektora Gabinetu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego, z 8 X 1952, sygn. 084/454/1, k. 358. Odmienna wersja przebiegu tych wydarzeń została przedstawiona w sprawozdaniu Wojewódzkiego Inspektoratu ORMÓ województwa olsztyńskiego. Oto fragment tej relacji: „Dnia 5 X 1952 r., w godzinach wieczornych, w miejscowości Radzieje, pow. Węgorzewo, został zastrzelony przez żołnierza WP czł[onek] ORMÓ Dalecki Marian, syn Jana i Agnieszki z d. Osóch, ur. 3 X 1928 r. we wsi Łukowo, pow. Biłgoraj, woj. lubelskie, zam. Radzieje pow. Węgorzewo. Zastrzelenie w/w czł. ORMÓ nastąpiło na skutek wywołania awantury na zabawie tanecznej przez gm[innego] sekretarza PZPR z oficerami WP, do której wtrącili się funkcjonariusze] MO. Po rozbrojeniu funkcjonariuszy] MO przez wojsko, k[omenda]nt posterunku MO zorganizował ormowców, w celu niedopuszczenia żołnierzy do rozbrojenia poster[unku] MO. Żołnierze, widząc zbliżających się ormowców, oddali w ich kierunku kilkanaście strzałów, raniąc śmiertelnie członka ORMÓ Daleckiego Mariana” – AIPN, Sprawozdanie Wojewódzkiego Inspektoratu ORMÓ w Olsztynie za III kwartał 1952 r. po linii całokształtu pracy ORMÓ, sygn. 2185/178, k. 25. Do wydarzeń w Radziejach nawiązał również A. Zaćmiński (*Wojsko Polskie w kampanii wyborczej i wyborach do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2023, nr 3, s. 71–72). Jak wynika z treści, przytoczonej przez autora, notatki „o pracy, nastrojach i dyscyplinie w grupach wojskowych biorących udział w wykopkach ziemniaków w PGR”, z 15 X 1952 r., zachowanej w zespole aktowym Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego 1950–1956 Centralnego Archiwum Wojskowego Warszawie, sprawa dotyczyła żołnierzy 84 Pułku Piechoty wchodzącego w skład 22 Dywizji Piechoty, zatrudnionych przy wykopkach w PGR w osadzie Doba (obecnie w gm. Giżycko, pow. giżycki, woj. warmińsko-mazurskie). Otrzymali oni zgodę zastępcy dowódcy kompanii 84 Pułku Piechoty chor. Padoła i ppor. Ducha, dowódcy grupy zatrudnionej przy wykopkach, na udział w zabawie tanecznej w Radziejach. W jej trakcie, gdzie byli „upijani i podburzani przez wrogie elementy miejscowe, spowodowali bójkę i strzelaninę z milicjantami i ORMÓ. W czasie zająć został zabity przez chorążego jeden ormowiec, ranni zostali sekretarz KG[Komitetu Gminnego] PZPR i 3-ej żołnierze (jednego z nich ranił z automatu sekretarz KG PZPR). W związku z wypadkiem aresztowano chor. Padoła, ppor. Ducha, plut. Dragoła oraz skierowano na drogę sądową sprawę sekretarza KG PZPR, komendanta posterunku MO i funkcjonariusza MO, który w czasie awantury wydawał broń ormowcom”.

^x *Fragment zdania podkreślony ołówkiem.*

¹⁰⁵ 8 Korpus Piechoty – związek operacyjno-taktyczny, sformowany wiosną 1951 r., w ramach Warszawskiego Okręgu Wojskowego, z siedzibą dowództwa w Olsztynie. Początkowo w jego skład wchodziły: 15, 18, 21 i 22 Dywizje Piechoty oraz 39 Pułk Artylerii Ciężkiej, 61 Batalion Saperów i 50 Batalion Łączności. Pod koniec 1951 r. 18 DP przekazano do 9 Korpusu Piechoty. W 1952 r. przemianowany na 8 Armijny Korpus Piechoty. Rozformowany we wrześniu 1956 r., na mocy uchwały Rady Ministrów o redukcji sił zbrojnych, 17 IX 1956 r. – por. Z. Moszumański, *Jednostki wojsk lądowych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1960*, w: *Z dziejów Wojska Polskiego na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej*, red. W. Łach, Węgorzewo 2004, s. 17–28.

¹⁰⁶ Wymienione w sprawozdaniu przypadki konfliktów pomiędzy funkcjonariuszami MO i członkami ORMÓ

W związku z powyższymi wypadkami, KW MO wysłała aktyw z K[omend]y Woj[ewódzkiej MO i] przeprowadziła szkolenia w jednostkach MO na bazie pisma KG MO, które mówi o współpracy z jednostkami WP. Uzgodniono z dowódcami stacjonujących jednostek WP ilość patroli wojskowych, podając jednocześnie miejsca, gdzie dość często spotykane są chuligańskie wyczyny poszczególnych żołnierzy, toteż w dalszym okresie przedwyborczym, wypadków, o których mowa, było znacznie mniej.

W okresie od 1 do 26 października 1952 r. włącznie, w związku z akcją wyborczą, na terenie województwa olsztyńskiego, zanotowano n[iżej] wymienione przestępstwa:

1. zrywanie zebrań wyborczych –	10
2. wrogie wystąpienia propagandowe –	155
3. propaganda i wystąpienia rewizjonist[yczne] ludności autochtonicznej –	194
4. niszczenie plakatów wyborczych –	51
5. napisy antywyborcze –	8
6. ulotki antywyborcze –	15
7. najścia na lokale wyborcze –	2
8. napady i pobicia aktywy wyborcz[ego] –	16
9. anonimy i pogróżki –	2
10. inne wypadki, jak: niszczenie portretów, chuligaństwo w związku z wyborami, zrywanie flag, uszkodz[enia] linii telefonicznych –	20

Razem:	473

[W związku] z podanymi powyżej wypadkami, aresztowano, od okresu jak wyżej, [za]:

1. zrywanie zebrań wyborczych –	8 osób
2. wrogą propagandę –	47
3. zbiorowe słuchanie radia „Głos Ameryki” i innych imperial[istycznych] rozgłośni –	35
[w tym] (zakwestionowano radioodbiorników	– 9)
4. propagandę rewizjonistyczną (autochtoni) –	23
5. niszczenie plakatów –	11
6. napisy antywyborcze –	1
7. ulotki antywyborcze –	1
8. anonimy i pogróżki –	2
9. najścia na lokale wyborcze –	2

a żołnierzami WP, w okresie przedwyborczym na Warmii i Mazurach, wykraczają poza zakres tematyczny opracowania i wymagają odrębnych badań, głównie w oparciu o zasoby aktowe Sądu i Prokuratury 8 Armijnego Korpusu Piechoty w Olsztynie.

10. napady i pobicia aktywu wyborczego –	11
11. chuligaństwo w okresie przedwyborczym –	20
12. pobicie [członków] ZMP przy dekoracji –	1
13. zniszczenie portretów –	1

Razem:	164 ^y

W podanych aresztach nie uwzględniono [tych] dokonanych za napady, włamania i inne przestępstwa, nie związane z wyborami (spekulacja, oszustwa itp.), których było dość sporo.

Ilość osób zatrzymanych do 48 godzin, w związku z wyborami, w podanym okresie – 139, tym znaczny procent dzieci, zatrzymanych w izbach zatrzymań, za zrywanie afiszy, osoby w stanie pijanym i inne.

Przesłuchanych bez zatrzymania – 134, którym zwrócono uwagę przy przesłuchaniu na ich postępowanie, względnie wypowiedzi.

Jednostki MO, od 1 do 26 października 1952 r., dokonały 80 werbunków [do] sieci informacyjnej. Werbunki były dokonywane w środowiskach wrogich i [w] innych grupach.

Przekrój socjalny aresztowanych osób przedstawia się następująco:

robotnicy – 39, chłopci mało i średniorolni – 91, kułacy¹⁰⁷ – 15, inteligencja pracująca – 6, studenci i uczniowie – 7, inni – 6. Razem: 164.

Przynależność partyjna [aresztowanych]:

PZPR – 14, ZSL – 4, ZMP – 7, bezpartyjni – 139. Razem: 164.

Wiek [aresztowanych]:

do lat 20 – 14, od 20 do 25 – 28, od 25 do 30 – 36, od 30 do 50 – 62, powyżej [50] – 24. [Razem: 164].

Komendant Milicji Obywatelskiej
województwa] olsztyńskiego
/–/ Wyszyński Bolesław, mjr

[podpis nieczytelny]

Sporz. 2 egz.

Egz. nr 1 adresat

Egz. nr 2 a/a

Wyk. W.B/Sz.K

^y Błąd sumaryczny. Powinno być: 163.

¹⁰⁷ Kułak (ros. кулак – pięść) – stosowane powszechnie w propagandzie radzieckiej, pogardliwe określenie chłopów posiadających własne gospodarstwa rolne, uznawanych za „wyzyskiwaczy” i „wrogów ludu”. W Polsce powojennej rozpowszechnione zwłaszcza w okresie tzw. kolektywizacji rolnictwa, w latach 1948–1956.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie,
Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Główny Inspektorat ORMO. Wojewódzki Inspektorat ORMO w Olsztynie – sprawozdania kwartalne z działalności za rok 1952, wykazy, sygn. 2185/178.
- Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Oddział I Ogólno-Organizacyjny. Zarządzenia Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej i zastępcy nr: 4, 8, 17, 20, 21, 23, 24, 26–28, 30, 32–35, 40–43, 45–49, 52, 54–61, 64, 67, 69, 70, 72–74, 76, 78, 80–82, 84, 87, 91, 95–99, 103 z 1952 r., sygn. 1550/632.
- Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Oddział II Służby Zewnętrznej. Zabezpieczenie wyborów do Sejmu PRL w 1952 r. – sprawozdania, raporty, zarządzenia, telefonogramy, notatki służbowe, korespondencja poszczególnych komend wojewódzkich MO, raporty i sprawozdania z przeprowadzonych kontroli poszczególnych jednostek MO, sygn. 1550/2908.
- Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1990. Podzespół: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej w Warszawie 1944–1954. Zarządzenia, instrukcje, wytyczne, pisma okólne Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej z 1952 r., sygn. 00342/37.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra BP. Wybory – Materiały Rady Państwa i Gabinetu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego 1952, sygn. 00231/86, t. 91.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra Bezpieczeństwa Publicznego. WUBP Olsztyn. Materiały dotyczące wyborów 1952 r., sygn. 00231/86, t. 104.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Zarządzenia Ministra Bezpieczeństwa Publicznego wydane w 1952 r. w sprawach operacyjnych, organizacyjnych, socjalnych, dot. nagród i kar dla funkcjonariuszy MBP, finansowych i in., sygn. 01258/123.
- Akta personalne B. Wyszyńskiego, sygn. 1935/73.
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku
Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1989. Meldunki sytuacyjne WUBP Olsztyn przesyłane do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego za 1952 r., sygn. 084/454/1.
- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1989. Plany zabezpieczenia wyborów w 1952 r. w województwie olsztyńskim, sygn. 0057/2.

Archiwum Państwowe w Olsztynie

- Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie [1946] 1949–1990. Sprawozdania z przygotowania do wyborów, ocena odbytych zebrań przedwyborczych, ocena przebiegu wyborów 1952, sygn. 1141/719.
- Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie [1946] 1949–1990, Wybory do Sejmu PRL w woj. olsztyńskim: ordynacja wyborcza do Sejmu PRL, wytyczne i zadania Frontu Narodowego, ocena kampanii wyborczej 1952, sygn. 1141/720.

Źródła drukowane

- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej: 1946, 1950, 1951, 1952.
- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1952.
- Monitor Polski 1952.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. *Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne. Polska*, Główny Urząd Statystyczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1954.
- Syrwid Robert, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego na Warmii i Mazurach wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji z 26 X 1952 r. w ocenie aparatu bezpieczeństwa*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2022, nr 3.
- „O konieczności i celowości represji świadczy wynik wyborów”. *Aparat bezpieczeństwa w „akcji wyborczej” i wyborach do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 r. na Warmii i Mazurach w świetle sprawozdania ppłk Franciszka Szlachcica szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2021, nr 1.
- „W imię zwycięstwa Frontu Narodowego...”. *Komunistyczny aparat władzy wobec ludności niemieckiej i polskiej na Warmii i Mazurach w okresie kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 r. Wybór źródeł*. Wybrał, opracował i podał do druku Robert Syrwid, Opole 2024.

Opracowania

- Borecki Paweł, *Tworzenie Konstytucji PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2008, t. LX, nr 1.
- Czerwiński Daniel, *Wybory do Sejmu w 1952 roku w województwie gdańskim w ocenie lokalnych władz partyjnych – próba analizy*, „Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2014, nr 3.
- Drabik Sebastian, *Bezpieka i partia wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 r. w województwie krakowskim*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1.
- Dudek Justyna, *Funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej i aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956 w świetle opracowań własnych – portret zbiorowy w perspektywie porównawczej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F –Historia” 2023, vol. 78.
- Gieszczyński Witold, *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999.
- Jasiński Grzegorz, *Akcja represyjna wobec ludności niemieckiej w województwie olsztyńskim przed wyborami do Sejmu 1952 roku*, cz. 1, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2012, nr 1; cz. 2, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2012, nr 2.
- Łukaszewicz Bohdan, *Represjonowani na Warmii i Mazurach 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2013,
- *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn, 2000.
 - *Życiorysy. Represjonowani na Warmii i Mazurach w latach stalinizmu 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2008.
- Madajczyk Piotr, „Rewizjonizm zachodniemiecki” – problemy terminologiczne i trudności badawcze zjawiska”, w: „Po linii rewizjonizmu zachodniemieckiego”. *Aparat bezpieczeństwa i akcja rewizjonistyczna wobec ludności niemieckiej i rodzimej w Polsce*, red. S. Rosenbaum, Katowice–Warszawa 2020.
- Majer Piotr, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004.
- Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Toruń 2003.
- Milicyjna agencja 1944–1957*, „Dzieje Najnowsze” 2005, nr 1.
- Mazur Paweł, „Kogo będą chcieli wybrać, to wybiorą, czy my będziemy głosować, czy nie” – *wybory do Sejmu w 1952 roku w Nowej Hucie w świetle dokumentów partyjnych i materiałów urzędu bezpieczeństwa*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2023, nr 21.
- Mołdawa Tadeusz, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.
- Moszumański Zdzisław, *Jednostki wojsk lądowych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1960*, w: *Z dziejów Wojska Polskiego na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej*, red. W. Łach, Węgorzewo 2004.
- Motyka Grzegorz, *Akcja „Wisła” 47. Komunistyczna czystka etniczna*, Kraków 2023.
- Pączek Tomasz, *Agencja Milicji Obywatelskiej w świetle instrukcji operacyjnych*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1.
- *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989. Rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.
- Persak Krzysztof, „Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej”. *Poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku*, w: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003.
- Pytel Jan, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (1946–1989)*, Warszawa 2009.
- Rochatka Tomasz, *Aparat bezpieczeństwa w Wielkopolsce a wybory do sejmu w 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2011, nr 2.
- Romanow Zenon, *Demokracja ludowa w praktyce. Wybory do sejmu i rad narodowych w województwie koszalińskim w latach 1950–1975*, Słupsk 2020.
- Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1960*, Słupsk 1999.
- Rosenbaum Sebastian, *Zagadnienie niemieckie*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych w Polsce w latach 1944–1989*, red. J. Syrnyk, Warszawa 2019.
- Siedziako Michał, *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952–1989)*, Warszawa 2018.
- Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. 3: K, red. F. Tych, Warszawa 1992.
- Skobelski Robert, „Kto pragnie Polski silnej i szczęśliwej – głosuje na kandydatów Frontu Narodowego”. *Wybory do Sejmu PRL z 26 października 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 28.
- Sobór-Świdarska Anna, *Franciszek Szlachcic (1920–1990). Biografia między służbami specjalnymi a polityką*, Kraków 2023.
- Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016.

- Zaściński Andrzej, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego w województwie bydgoskim wobec „wyborów” do Sejmu PRL z 26 X 1952 roku*, „Zapiski Historyczne” 2009, z. 3.
- „Identyfikacja wroga” w wyborach do Sejmu PRL z 26 października 1952 r. – metodologia pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, w: *Wybory i referenda w PRL*, red. S. Ligarski, M. Siedziako, Szczecin 2014.
 - *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu PRL I kadencji z 1952 r. Studium totalitarnej elekcji parlamentarnej*, Bydgoszcz 2020.
 - *Wojsko Polskie w kampanii wyborczej i wyborach do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2023, nr 3.
 - *Wybory i kampania wyborcza do Sejmu PRL*, w: T. Wolsza, A. Zaściński, *Ludzie listy piszą... Referendum i wybory do sejmu w korespondencji Polaków (1946–1952)*, Bydgoszcz 2013.
- Zaściński Andrzej, Zaściński Michał, *Zasada tajności głosowania w wyborach do Sejmu PRL I kadencji z 26 października 1952 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 4.

Źródła internetowe

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43725?katalog=4> (dostęp: 24 II 2025 r.).

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43725?katalog=5> (dostęp: 24 II 2025 r.).

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=4>;<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=5> (dostęp: 8 IV 2025 r.).

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/583541> (dostęp: 14 IV 2025 r.).